

Excellente scholen in het basisonderwijs

Onderzoek naar kenmerken die door de Inspectie van het Onderwijs gehanteerd kunnen worden om basisscholen met excellente kwaliteit te onderscheiden.

Door Marije Essink

Eerste begeleider: prof. dr. F.J.G. Janssens

Tweede begeleider: dr. M.R.M. Meelissen

Augustus 2007

Bacheloropdracht in het kader van de opleiding
Educational Design, Management & Media

In opdracht van de Universiteit Twente en de Inspectie van het Onderwijs

Samenvatting

Dit rapport beschrijft onderzoek waarin getracht wordt te achterhalen welke kenmerken onderscheidend zijn voor excellente basisscholen, en of deze op een toereikende wijze gemeten kunnen worden door middel van de indicatoren van de Inspectie van het Onderwijs. Het onderzoek bestond uit twee delen: een literatuurstudie naar de kenmerken van excellente basisscholen en een veldonderzoek naar de mate waarin deze kenmerken op Nederlandse basisscholen voorkomen. De literatuurstudie toonde aan dat de volgende kenmerken e bij excellente basisscholen in sterkere mate aanwezig zijn dan bij andere scholen:

- positieve schoolcultuur
- uitvoeren van evaluaties
- gestandaardiseerde en aangepaste curricula en instructie
- sterk leiderschap
- professionele en positief ingestelde leraren
- betrokken ouders en omgeving.

Veel van de kenmerken zijn te meten aan de hand van de indicatoren van de Inspectie van het Onderwijs. De Inspectie gebruikt echter geen indicatoren voor het meten van 'sterk leiderschap' en 'professionele en positief ingestelde leraren'. Daarentegen worden er in onderzoeksliteratuur geen kenmerken genoemd die betrekking hebben op de indicatoren die de inspectie gebruikt om het 'didactisch handelen' en de 'zorg en begeleiding' te meten.

Het veldonderzoek was er op gericht te achterhalen in welke mate en op welke wijze deze kenmerken volgens respondenten terug te vinden waren in de Nederlandse praktijk. Daarbij is ook getracht te achterhalen of de indicatoren van de Inspectie van het Onderwijs volgens de respondenten invloed hebben op de excellente kwaliteit van de basisscholen. Het veldonderzoek heeft op twee excellente basisscholen plaatsgevonden, welke zijn geselecteerd naar hun opbrengsten en het voldoen aan de normindicatoren van de Inspectie. Uit de interviews en vragenlijsten die door de respondenten zijn beantwoord, aangevuld met documentatie van zowel de scholen als de Inspectie, bleek dat de kenmerken 'sterk leiderschap', 'betrokken ouders en omgeving', 'uitvoeren van evaluaties' en 'positieve schoolcultuur' in hoge mate op de scholen aanwezig zijn. Ook de specifieke inspectie-indicatoren 'didactisch handelen' en 'zorg en begeleiding' hadden volgens de respondenten grote invloed op de door hun scholen bereikte excellente kwaliteit.

Inhoudsopgave

1. Inleiding		p. 5
2. Literatuur		p. 6
2.1 Kenmerken van excellent basisonderwijs	p. 6	
2.2 Toezichtkader van de Inspectie van het Onderwijs	p. 7	
<hr/>		
3. Methode		p. 9
3.1 Nederlandse excellente basisscholen	p. 9	
3.2 Selectie van scholen voor het veldonderzoek	p. 9	
3.3 Respons	p. 12	
3.4 Dataverzameling	p. 12	
4. Resultaten		p. 14
4.1 Overeenstemming over kenmerken van excellent onderwijs	p. 14	
4.2 Door excellente scholen ondervonden invloeden op de onderwijskwaliteit	p. 22	
4.3 De inspectie-indicatoren	p. 23	
5. Conclusie		p. 25
5.1 Kenmerken van excellent basisonderwijs	p. 25	
5.2 Excellentie meten middels indicatoren	p. 26	
<hr/>		
6. Discussie		p. 27
7. Referenties		p. 29
Bijlagen		p. 30
1. Vragenlijst	p. 30	
2. Interviewopzet	p. 38	

1. Inleiding

De Inspectie van het Onderwijs ziet toe op de kwaliteit van het onderwijs. Zij hanteert daar sets indicatoren voor. Aan de hand van de indicatoren wordt naar het onderwijs gekeken en wordt er een oordeel over het onderwijs uitgesproken. Dit oordeel is terug te vinden in de kwaliteitskaart en het inspectierapport dat de desbetreffende onderwijsinstelling krijgt en dat tevens op de website van de Inspectie openbaar wordt gemaakt. Aan de hand van het oordeel kan een school als zwak worden aangewezen. Scholen die boven deze ondergrens vallen verschillen natuurlijk wel wat betreft de kwaliteit van het onderwijs. Er is echter nog geen bovengrens vastgesteld aan de hand waarvan scholen als excellent beoordeeld kunnen worden.

De Inspectie van het Onderwijs is om die reden op zoek naar een norm waaraan scholen moeten voldoen om excellent genoemd te worden. Onderzoek naar de kenmerken van basisscholen die niet alleen bovenverwachte opbrengsten hebben, maar ook voldoen aan de normindicatoren van de Inspectie, moet uitwijzen welke kenmerken onderscheidend zijn voor deze scholen. Aan de hand daarvan kan de Inspectie van het Onderwijs vaststellen of de door hen gehanteerde indicatoren toereikend zijn voor het vaststellen van excellente kwaliteit. In dit kader heeft dit onderzoek naar excellente kwaliteit bij basisscholen plaatsgevonden.

De centrale vraagstelling van dit onderzoek is daarom als volgt:

Welke kenmerken zijn onderscheidend voor excellente basisscholen, en kunnen deze op een toereikende wijze gemeten worden door middel van de indicatoren van de Inspectie van het Onderwijs?

Dat is onderzocht middels de volgende onderzoeksvragen:

1. Welke kenmerken kunnen er uit literatuur gehaald worden voor het vaststellen van excellente kwaliteit bij basisscholen?

2. Aan de hand van welke kenmerken stelt de Inspectie van het Onderwijs de kwaliteit van basisscholen vast, en in hoeverre komen deze overeen met de in de literatuur gevonden kenmerken?

3. Welke uit de literatuur gehaalde kenmerken zijn terug te vinden bij basisscholen die bij de Inspectie van het Onderwijs bekend staan als scholen met bovengemiddelde kwaliteit?

Voor de beantwoording van de eerste twee vragen is voorafgaand aan dit onderzoek een literatuurstudie uitgevoerd. Deze is samengevat in hoofdstuk 2. De derde onderzoeksvraag is in de hoofdstukken 3 en 4 uitgewerkt. Voor de beantwoording van deze vraag is een veldonderzoek uitgevoerd. In hoofdstuk 5 volgt de conclusie uit de onderzoeksvragen, tevens de beantwoording van de centrale vraagstelling van het onderzoek. Tot slot bevat hoofdstuk 6 een discussie van het uitgevoerde onderzoek.

2. Literatuur

Voor de beantwoording van de eerste twee onderzoeksvragen is een literatuurstudie uitgevoerd. Deze literatuurstudie was noodzakelijk als input voor het veldonderzoek. Het literatuuronderzoek heeft uit twee delen bestaan. Voor de eerste onderzoeksvraag zijn studies naar de kenmerken van excellent basisonderwijs geraadpleegd. Voor de beantwoording van de tweede onderzoeksvraag is nagegaan welke indicatoren de Inspectie van het Onderwijs gebruikt om de kwaliteit van basisscholen te beoordelen.

2.1 Kenmerken van excellent basisonderwijs

Welke kenmerken kunnen er uit literatuur gehaald worden voor het vaststellen van excellente kwaliteit bij basisscholen?

Voor beantwoording van deze vraag is onderzoeksliteratuur gebruikt, waarin studies worden beschreven naar scholen die bovengemiddeld presteren. Gekeken is naar de specifieke succesfactoren die op meerdere excellente scholen aanwezig lijken te zijn. Er is geen literatuur gebruikt die ouder is dan 2001. Verder is er gebruik gemaakt van een metastudie, uitgevoerd door Henderson & Mapp (2002), waarin 51 studies zijn beschreven. Alle bronnen zijn afkomstig uit de Verenigde Staten, waar naar verhouding veel onderzoek is gedaan naar basisscholen met excellente kwaliteit. Dit betekent dat er niet zonder meer aangenomen moet worden dat de kenmerken van excellent onderwijs, die in deze studies worden beschreven, belangrijk zijn voor Nederlandse excellente basisscholen. Dit verdere onderzoek zal zich daar verder op richten. Uit de onderzoeksliteratuur is de volgende set kenmerken van excellent basisonderwijs samengesteld.

Uit veel studies blijkt een *positieve schoolcultuur* een belangrijke factor te zijn, die op excellente scholen in grotere mate aanwezig is dan op andere scholen. Een aspect van dit kenmerk is dat de prestaties van de leerlingen centraal staan (Craig, Butler, Cairo, Wood, Gilchrist, Holloway, Williams & Moats, 2005; Williams, Kirst, Haertel et al., 2005; Reeves, 2003). Volgens Hair, Kraft & Allen (2001) gaat het erom dat men zich steeds afvraagt om leerlingen in eerste instantie profijt van iets zullen hebben. Een tweede aspect is dat er hoge verwachtingen op na worden gehouden voor zowel leerlingen als leraren (Hair, Kraft & Allen, 2001; Craig et al., 2005; McGee, 2003; Just for the Kids, 2001). Volgens Kannapel & Clement (2005) houdt dit in dat er van iedere leerling verwacht wordt dat deze de best mogelijke prestaties behaalt, en dat de leraren zich daar verantwoordelijk voor voelen. Een derde onderdeel van positieve schoolcultuur is dat de school een veilige, prettige plek is (Kannapel & Clements, 2005; Craig et al., 2005). Tot slot houdt dit kenmerk in dat er een cultuur van discipline heerst (Craig et al., 2005; Hair, Kraft & Allen, 2001). De leerlingen gedragen zich fatsoenlijk en de leraren zien hier samen op toe.

Als tweede kenmerk komt uit onderzoeksliteratuur naar voren dat het *uitvoeren van evaluaties* op excellente scholen in hoge mate en op uitgebreide wijze gebeurt. Het schijnt erg kenmerkend te zijn dat deze scholen zeer regelmatig evaluaties uitvoeren van de prestaties van de leerlingen (Kannapel & Clements, 2005; Reeves, 2003; Hair, Kraft en Allen, 2001; Craig et al., 2005). Op die manier worden prestaties breed en betrouwbaar gemeten en kan het onderwijs goed op de leerlingen worden aangepast (McGee, 2003; Just for the Kids, 2001). Om deze zelfde reden worden er ook meerdere manieren van het beoordelen van de prestaties toegepast (Craig et al., 2005; Just for the Kids, 2001; McGee, 2003). Ook worden de evaluaties door meerdere docenten uitgevoerd of onderling besproken, wat weer zijn uitwerking heeft op de betrouwbaarheid van het oordeel dat eruit voortkomt (Reeves, 2003; Craig et al., 2005; Just for the Kids, 2001).

Verder zijn *gestandaardiseerde en aangepaste curricula en instructie* uit onderzoek kenmerkend gebleken voor excellente scholen. Dit betekent onder andere dat het curriculum en de instructie zijn gebaseerd op standaarden, wat het op elkaar aan laten sluiten van het onderwijs bevordert (Just for the Kids, 2001; Williams, Kirst, Haertel et al., 2005). Bovendien is ieder daardoor op de hoogte van

wat er gebeurt en wat er van ieder verwacht wordt (Hair, Kraft & Allen, 2001). De instructie wordt verder gebaseerd op de behoeften van de leerlingen, die uit de evaluaties naar voren komen (Kannapel & Clements, 2005; McGee, 2003; Craig et al., 2005; Williams, Kirst, Haertel et al., 2005; Hair, Kraft & Allen, 2001). De instructie moet de leerlingen prikkelen actief mee te doen en zelf na te denken (Craig et al., 2005). Verder moet het leerlingen de mogelijkheid laten zelfstandig te werken en leren (Just for the Kids, 2001; Kannapel & Clements, 2005). Wat verder uit studies naar voren kwam, is dat er in het curriculum hoofdzakelijk aandacht is voor de vakken rekenen, lezen en schrijven (Williams, Kirst, Haertel et al., 2005; McGee, 2003; Reeves, 2003). Doordat de leerlingen eerst bekend worden gemaakt met deze basisvaardigheden, gaan andere vakken daarna makkelijker. Tot slot wordt er zowel binnen als buiten lestijd voor gezorgd dat er zoveel mogelijk tijd aan leren wordt besteed. Dit houdt in dat er weinig lestijd wordt verspild en dat buitenschoolse activiteiten worden aangemoedigd (McGee, 2003; Kannapel & Clements, 2005; Just for the Kids, 2001).

Uit onderzoek blijkt verder dat veel excellente basisscholen profiteren van *sterk leiderschap*. Dit komt er voornamelijk op neer dat de schoolleider zich verantwoordelijk voelt voor het leerproces van zowel leerlingen als leraren. Hij/zij heeft de plicht op de hoogte te zijn van alles en iedereen en voert daarom observaties uit (McGee, 2003; Just for the Kids, 2001; Hair, Kraft & Allen, 2001). Ondanks dat de schoolleider de leraren hoort te controleren, behandelt deze het team met respect en vertrouwen (Craig et al., 2005; McGee, 2003). De goede relatie tussen de schoolleider en de leraren wordt verder versterkt door de samenwerking op het gebied van besluitvorming (McGee, 2003; Craig et al., 2005; Kannapel & Clements, 2005). Leraren kunnen in verband met hun ervaring goede input bieden om keuzes op te baseren.

Uit studies blijkt dat de leraren van excellente scholen, meer dan andere leraren, *professionele en positief ingestelde leraren* zijn. Deze leraren zijn constant bezig met professionalisering (Craig, et al., 2005; Hair, Kraft & Allen, 2001). Daar wordt op zoveel mogelijk manieren aan gewerkt, bijvoorbeeld door middel van workshops, coachen, reflectie en het bezoeken van andere scholen (Hair, Kraft & Allen, 2001). Verder wordt de opgedane kennis gedeeld, zodat iedereen zich op gelijke wijze professioneel ontwikkelt (Just for the Kids, 2001). De ontwikkeling van de leraren is gebaseerd op evaluatie van leerlingprestaties, zodat in de behoeften van leerlingen kan worden voorzien (McGee, 2003; Hair, Kraft & Allen, 2001; Kannapel & Clements, 2005). Verder werken de leraren erg goed samen. Ze bespreken zaken en vragen steun en begeleiding bij elkaar (McGee, 2003; Craig et al., 2005; Just for the Kids, 2001). Daarnaast heeft het team hart voor de zaak, is het betrokken bij de leerlingen en spendeert het extra tijd aan hen (McGee, 2003; Craig et al., 2005; Kannapel & Clements, 2005).

Tot slot komt er uit onderzoek naar voren dat excellente basisscholen *steun van ouders en omgeving* genieten. De ouders blijken erg geïnteresseerd en betrokken te zijn (McGee, 2003). Daarnaast doen excellente basisscholen ook erg hun best de ouders bij de school te betrekken (Hair, Kraft & Allen, 2001; Craig et al., 2005). Dit gebeurt onder andere doordat er goede communicatie met de ouders plaatsvindt (Henderson & Mapp, 2002). Volgens (Craig et al., 2005) profiteren veel excellente basisscholen daarnaast van hun omgeving. Scholen, parken, musea, sportverenigingen, enzovoorts bieden de leerlingen goede voorzieningen en externe leergelegenheden.

2.2 Toezichtkader van de Inspectie van het Onderwijs

Aan de hand van welke kenmerken stelt de Inspectie van het Onderwijs de kwaliteit van basisscholen vast, en in hoeverre komen deze overeen met de in de literatuur gevonden kenmerken?

Aan de hand van rapportages geschreven door of in opdracht van de Inspectie van het Onderwijs (Inspectie van het Onderwijs, 2005; Janssens, 2006; Scheerens, Seidel, Witziers, Hendriks & Doornekamp, 2005) is geanalyseerd hoe de Inspectie van het Onderwijs te werk gaat bij het beoordelen van de kwaliteit van basisscholen. Door te onderzoeken welke indicatoren de Inspectie gebruikt kan bekeken worden of deze indicatoren overeenkomen met de kenmerken die volgens

onderzoek in sterke mate op excellente scholen aanwezig bleken. Met andere woorden betekent dit of aan de hand van de indicatoren van de Inspectie bekeken kan worden of basisscholen voldoen aan de uit onderzoek gebleken kenmerken.

De indicatoren uit de basisset en de kwaliteitszorgindicatoren vormen samen de grondslag waarop de kwaliteit van elke school in Nederland door de Inspectie van het Onderwijs getoetst wordt (Janssens, 2006). Om die reden zijn dit de indicatoren die het best met de uit onderzoek afkomstige kenmerken van excellente scholen vergeleken kunnen worden. Het gaat daarbij om de 35 belangrijkste indicatoren aan de hand waarvan het onderwijs beoordeeld kan worden. Deze 35 indicatoren zijn verdeeld over de tien domeinen van het toezichtkader (Inspectie van het Onderwijs, 2005):

Domein 1: Kwaliteitszorg

Domein 2: Aanbod

Domein 3: Tijd

Domein 4: Pedagogisch handelen van leraren

Domein 5: Didactisch handelen van leraren

Domein 6: Afstemming op de onderwijsbehoeften van leerlingen

Domein 7: Actieve en zelfstandige rol van leerlingen

Domein 8: Schoolklimaat

Domein 9: Zorg en begeleiding, inclusief toetsinstrumenten

Domein 10: Opbrengsten: resultaten van leerlingen en hun voortgang in de ontwikkeling

Na uitvoering van de vergelijking kan geconcludeerd worden dat er een aantal overeenkomsten en verschillen zitten tussen de uit onderzoek gebleken kenmerken van excellent onderwijs en de indicatoren die gebruikt worden door de Inspectie van het Onderwijs. Er blijven na de vergelijking twee domeinen van indicatoren over waarover in de onderzoeksliteratuur niets genoemd wordt, namelijk 'didactisch handelen' en 'zorg en begeleiding'. Volgens Scheerens et al. (2005) hebben deze zaken wel invloed op de kwaliteit van het onderwijs. Middels dit onderzoek moet er meer duidelijkheid ontstaan over deze zaken, wat betreft hun belang voor het bereiken van excellente kwaliteit.

Uiteindelijk is het voor elke school erg belangrijk te voldoen aan de indicatoren van de Inspectie van het Onderwijs om onderwijs te kunnen bieden dat van voldoende kwaliteit is. Excellente scholen onderscheiden zich echter door verder te gaan dan er van ze verwacht en geëist wordt. Dat doen ze mede door zich te richten op zaken waar de Inspectie van het Onderwijs geen controle op uitvoert, zoals:

- hoge verwachtingen voor leerlingen zowel als leraren
- prettige sfeer op school
- verschillende vormen van leerlingenevaluatie
- het onderling bespreken van zaken om elkaar op de hoogte te houden en steun en begeleiding te vragen
- hart hebben voor de zaak en betrokken zijn bij de leerlingen.

Om excellente kwaliteit te bereiken zullen scholen aan beide sets kenmerken moeten voldoen. De kenmerken uit de studies zijn de kenmerken die scholen zich, naast de gebruikelijke eisen, eigen hebben gemaakt.

3. Methode

Welke uit de literatuur gehaalde kenmerken zijn terug te vinden bij basisscholen die bij de Inspectie van het Onderwijs bekend staan als scholen met bovengemiddelde kwaliteit?

Voor het beantwoorden van deze laatste onderzoeksvraag is een veldonderzoek uitgevoerd. Daarbij is gekeken of de in onderzoeksliteratuur genoemde kenmerken van excellent onderwijs worden onderschreven door de teams van Nederlandse basisscholen die bovengemiddeld presteren op de inspectie-indicatoren. Daardoor kan vastgesteld worden of de kenmerken van excellent onderwijs, die uit internationale onderzoeksliteratuur afkomstig zijn, ook in de Nederlandse praktijk kenmerkend zijn voor excellent basisonderwijs. Aan de hand hiervan en met behulp van bovengenoemde literatuurstudies wordt vervolgens bepaald of de indicatoren van de Inspectie geschikt zijn om excellente kwaliteit bij Nederlandse basisscholen vast te stellen.

3.1 Nederlandse excellente basisscholen

De doelgroep van dit onderzoek is Nederlandse excellente basisscholen. In het kader van dit onderzoek is de volgende definitie van een excellente basisschool gehanteerd: een excellente school is een school die zowel excellente opbrengsten heeft als een voldoende scoort op alle negen normindicatoren van de Inspectie. Excellente opbrengst houdt volgens de Inspectie in dat de scholen ten minste drie jaar achtereen boven hun verwachte niveau presteren. Daarbij is het verwachte niveau het gemiddelde dat geldt voor de schoolgroep waarin het CITO de scholen indeelt. De schoolgroep is “de groep scholen die, gelet op de sociaal-culturele achtergrond van de leerlingen, met de betreffende school vergelijkbaar zijn”¹.

3.2 Selectie van scholen voor het veldonderzoek

Aan de hand van de definitie van excellente basisscholen kunnen scholen op basis van de inspectierapporten snel en eenvoudig geïdentificeerd worden als excellent. Omdat het binnen de grenzen van dit onderzoek niet mogelijk is om alle basisscholen die aan deze definitie voldoen te bezoeken, is er een selectie gemaakt. Er is voor gekozen zes scholen te bezoeken. Daarbij is getracht de selectie een goede afspiegeling van de gehele populatie te laten zijn. Om die reden zijn excellente scholen geselecteerd aan de hand van de volgende zaken:

- grootte (aantal leerlingen)
- denominatie
- leerlingenpopulatie (aantal leerlingen met leerlingengewicht 1.90 en 1.25)
- soort omgeving (binnen of buiten de steden)
- ligging in Nederland (provincie).

Uit de tabellen 1 t/m 6 is af te lezen welke aantallen scholen er per selectieaspect in de populatie voorkomen en hoeveel scholen ten behoeve van het veldonderzoek zijn bezocht.

Tabel 1

Aantal scholen uit de populatie en aantal te bezoeken scholen naar de grootte van de scholen in aantallen leerlingen.

Grootte	<100	100-200	200-300	300-400	400-500	>500
Aantal scholen uit populatie	9	32	46	25	16	9
Aantal te bezoeken scholen	1	1	2	1	1	0

¹ http://www.cito.nl/po/lovs/eb/eb_eindtoets/eind_fr.htm

Tabel 2

Aantal scholen uit de populatie en aantal te bezoeken scholen naar de denominatie van de scholen.

Denominatie	Openbaar	Protestants-christelijk	Rooms-katholiek	Overig bijzonder
Aantal scholen uit populatie	36	26	55	19
Aantal te bezoeken scholen	2	1	2	1

Tabel 3

Percentages leerlingen uit de populatie en aantal te bezoeken scholen naar de samenstelling van de leerlingpopulatie in percentages leerlingen met leerlingengewicht 1,90.

Leerlingpopulatie met leerlingengewicht 1,90	Percentage leerlingen uit populatie	Aantal te bezoeken scholen
Percentage tussen 0% en 10%	81,8%	5
Percentage tussen 10% en 20%	5,8%	1
Percentage tussen 20% en 30%	3,6%	0
Percentage tussen 30% en 40%	2,2%	0
Percentage tussen 40% en 50%	0,7%	0
Percentage tussen 50% en 60%	0,7%	0
Percentage tussen 60% en 70%	0,7%	0
Percentage tussen 70% en 80%	0,7%	0
Percentage tussen 80% en 90%	2,9%	0
Percentage tussen 90% en 100%	0,7%	0

Tabel 4

Percentages leerlingen uit de populatie en aantal te bezoeken scholen naar de samenstelling van de leerlingpopulatie in percentages leerlingen met leerlingengewicht 1,25.

Leerlingpopulatie met leerlingengewicht 1,25	Percentage leerlingen uit populatie	Aantal te bezoeken scholen
Percentage tussen 0% en 10%	65,7%	4
Percentage tussen 10% en 20%	23,4%	1
Percentage tussen 20% en 30%	8,0%	1
Percentage tussen 30% en 40%	1,5%	0
Percentage tussen 40% en 50%	1,5%	0
Percentage tussen 50% en 60%	0%	0
Percentage tussen 60% en 70%	0%	0
Percentage tussen 70% en 80%	0%	0
Percentage tussen 80% en 90%	0%	0
Percentage tussen 90% en 100%	0%	0

Tabel 5

Aantal scholen uit de populatie en aantal te bezoeken scholen naar de soort omgeving van de school.

Soort omgeving	Binnen de grote steden (G4)	Binnen de middelgrote steden (G32)	Buiten de steden
Aantal scholen uit populatie	22	21	94
Aantal te bezoeken scholen	1	1	4

Tabel 6

Aantal scholen uit de populatie en aantal te bezoeken scholen naar de ligging van de scholen per provincie.

Provincie	Aantal scholen uit populatie	Aantal te bezoeken scholen
Friesland	1	0
Groningen	4	0
Drenthe	0	0
Flevoland	1	0
Overijssel	10	1
Gelderland	22	1
Utrecht	8	0
Noord-Holland	26	1
Zuid-Holland	19	1
Zeeland	2	0
Noord-Brabant	23	1
Limburg	21	1

De volgende scholen zijn uit de selectie naar voren gekomen als scholen die aan de gestelde criteria voldoen:

Openbare basisschool A te G, Zuid-Holland

Grootte: 217 leerlingen

Soort omgeving: binnen de grote steden

Leerlingenpopulatie: 0% leerlingen met leerlingengewicht 1,90 en 0% leerlingen met leerlingengewicht 1,25

Openbare basisschool B te Z, Gelderland

Grootte: 81 leerlingen

Soort omgeving: buiten de steden

Leerlingenpopulatie: 0% leerlingen met leerlingengewicht 1,90 en 6,17% leerlingen met leerlingengewicht 1,25

Bijzondere basisschool C te B, Noord-Holland

Grootte: 413 leerlingen

Soort omgeving: buiten de steden

Leerlingenpopulatie: 0% leerlingen met leerlingengewicht 1,90 en 0% leerlingen met leerlingengewicht 1,25

Protestants-christelijke basisschool D te R, Overijssel

Grootte: 206 leerlingen

Soort omgeving: buiten de steden

Leerlingenpopulatie: 18,45% leerlingen met leerlingengewicht 1,90 en 16,02% leerlingen met leerlingengewicht 1,25

Rooms-katholieke basisschool E te G, Limburg

Grootte: 207 leerlingen

Soort omgeving: buiten de steden

Leerlingenpopulatie: 1,45% leerlingen met leerlingengewicht 1,90 en 24,15% leerlingen met leerlingengewicht 1,25

Rooms-katholieke basisschool F te B, Noord-Brabant

Grootte: 385 leerlingen

Soort omgeving: binnen de middelgrote steden

Leerlingenpopulatie: 1,04% leerlingen met leerlingengewicht 1,90 en 1,82% leerlingen met leerlingengewicht 1,25

Noot: in tegenstelling tot wat in tabel 1 is aangegeven zijn er drie in plaats van twee, geselecteerde scholen met een leerlingenaantal tussen de 200 en 300. Verder zijn er ook geen scholen geselecteerd met een leerlingenaantal tussen de 100 en 200. Echter, de scholen D en E hebben beide net 200 leerlingen, waarmee zij beide in het gemiddelde zitten tussen de twee groepen 200-300 leerlingen en 100-200 leerlingen. Door het gemiddelde te nemen zijn toch beide groepen gelijkmatig in het veldonderzoek vertegenwoordigd.

3.3 Respons

Gezien de periode waarin het veldonderzoek plaatsvond, namelijk de laatste weken van juni 2007, was er weinig bereidheid tot medewerking. Het waren de laatste weken van het schooljaar en de scholen waren daardoor druk met onder andere rapporten schrijven, schoolmusicals voorbereiden en houden, schoolreisjes voorbereiden en maken, schoonmaken en voorbereiden van het volgende schooljaar.

Om deze redenen konden maar twee van de zes scholen tijd vrij maken om aan het onderzoek mee te werken, namelijk:

- openbare basisschool B
- katholieke basisschool E.

Van openbare basisschool B hebben uiteindelijk 8 van de 9 leraren gerepondeerd. Bij katholieke basisschool E waren dit 11 van de 15 leraren. In totaal is er gebruik gemaakt van de respons van 19 leraren.

De beperkte respons heeft als consequentie dat de betrouwbaarheid van de uitkomsten van het onderzoek in het geding zijn. Daardoor moeten deze als indicatie gezien worden van de werkelijke situatie.

3.4 Dataverzameling

Omdat het onderzoek gericht was op de mate waarin op Nederlandse basisscholen kenmerken van excellent onderwijs voorkomen, is er voor gekozen data te verzamelen onder de leraren en de schoolleiders. Omwille van de tijd is er tevens voor gekozen gebruik te maken van vragenlijsten en interviews in plaats van nog andere methoden zoals observaties.

Het gebruik van vragenlijsten bood de mogelijkheid in korte tijd veel informatie te verzamelen. Bovendien is deze methode weinig belastend voor de leraren, waardoor de kans op medewerking zo groot mogelijk was. Verder biedt het gebruik van vragenlijsten relatief veel mogelijkheid om te controleren voor antwoordtendenties. Om toch voldoende diepgang in het onderzoek te kunnen aanbrengen is ervoor gekozen de schoolleiders te interviewen. Doordat van schoolleiders verwacht mag worden dat deze goed op de hoogte zijn van het op hun school geboden onderwijs, zijn de interviews gebruikt om dieper op details van het onderzoek in te gaan.

3.4.1 Vragenlijst

De vragenlijsten (zie bijlage 1) bevatten items over al de zes uit de literatuur gevonden kenmerken van excellente basisscholen. Ook zijn aan de vragenlijst items toegevoegd die betrekking hebben op de relevantie van deze kenmerken en op de specifieke indicatoren van de inspectie: 'didactisch handelen' en 'zorg en begeleiding' voor de betreffende school.

Om antwoordtendenties tegen te gaan beginnen de vragenlijsten met een introductie waarin wordt uitgelegd dat het van belang is dat de respondenten naar waarheid antwoorden en dat hun anonimiteit wordt gegarandeerd (Hoogstraten, 2004). In de introductie wordt echter niets gezegd over de bedoeling van het onderzoek, omdat dit testattitude zou kunnen veroorzaken. Onder testattitude wordt in dit verband verstaan dat een respondent zijn antwoorden afstemt op wat de onderzoeker volgens hem/haar wil horen (Hoogstraten, 2004). Daarnaast wordt er in de introductie duidelijk uitgelegd op welke wijze de vragenlijst beantwoord dient te worden. Onduidelijkheid zou eventueel tot verkeerd antwoordgedrag kunnen leiden. In de vragenlijst zelf wordt getracht antwoordtendenties tegen te gaan door deze sterk te structureren en de vragen niet ambigu te formuleren (Hoogstraten, 2004). Ook de vorm van de vragenlijst draagt hier aan bij door de items te formuleren in termen van stellingen waarvan moet worden aangegeven in welke mate deze op de respondenten van toepassing is. Hierbij is gebruik gemaakt van een zogenaamde Likert schaal (Swanborn, 2002). Dit is een duidelijke en makkelijke vorm voor een vragenlijst, die voor de respondenten snel te beantwoorden is en bovendien erg overzichtelijk is. Verder zijn de stellingen zowel in positieve als negatieve vorm gesteld. Dit voorkomt antwoordtendenties, zoals het steeds kiezen van extreme, neutrale, positieve of negatieve antwoorden.

3.4.2 Interview

De interviews (zie bijlage 2 voor de interviewopzet) bevatten, net als de vragenlijsten, items over al de zes uit de literatuur gevonden kenmerken van excellente scholen. Daarnaast is ook bij de interviews een laatste onderdeel toegevoegd waarin de relevantie van de kenmerken en van de inspectie domeinen 'didactisch handelen' en 'zorg en begeleiding' aan bod komen.

Net als bij de vragenlijsten, is er bij de interviews rekening gehouden met zaken die invloed kunnen hebben op de antwoorden van de respondenten. De interviewopzet is voor beide schoolleiders op dezelfde wijze gehanteerd. Daarbij moet gedacht worden aan het op dezelfde wijze stellen van de vragen en het op dezelfde wijze doorvragen over zaken waar de schoolleiders onduidelijke of dubbelzinnige antwoorden op geven. Tijdens de interviews is verder tussen de vragen door gebruik gemaakt van korte samenvattingen. Dit was ter verifiëring van de interpretatie van de gegeven antwoorden.

3.4.3 Schooldocumentatie

Naast het verkrijgen van data middels de vragenlijsten en interviews is er data verzameld uit schooldocumenten. Deze dienden voornamelijk voor het verifiëren van de door de leraren en schoolleiders gegeven antwoorden. Het hing van de scholen zelf af in hoeverre zij dit soort documenten beschikbaar wilden stellen voor het onderzoek. De documenten die door de scholen beschikbaar zijn gesteld zijn:

- schoolgidsen
- een informatiefolder.

Ook de websites van de scholen en de daarop geboden informatie zijn gebruikt voor het onderzoek.

3.4.4 Inspectierapporten en kwaliteitskaarten

Naast het gebruik van de schooldocumentatie is er gebruik gemaakt van documenten van de Inspectie van het Onderwijs. Het gaat daarbij om de meest recente inspectierapporten over de geselecteerde basisscholen en de op de website van de Inspectie van het Onderwijs geplaatste kwaliteitskaarten van de geselecteerde scholen. Deze dienden ter controle van de gegeven antwoorden en als aanvulling op de door de school gegeven informatie.

4. Resultaten

Onderstaand zijn de resultaten van het veldonderzoek uitgewerkt. Het gaat daarbij om beschrijvingen van de mate waarin en de wijze waarop de uit onderzoek gebleken kenmerken van excellent onderwijs, volgens de respondenten op hun scholen aanwezig zijn. De vragenlijsten en interviews dienen daarbij als voornaamste bron. De informatie uit de overige bronnen (schooldocumentatie, documenten van de Inspectie van het Onderwijs) is vooral gebruikt om informatie uit de vragenlijsten en interviews te verifiëren. In de tabellen 12 t/m 18 zijn de kwantitatieve resultaten uit de vragenlijsten weergegeven. Daarbij is per stelling aangegeven welk percentage van de respondenten (n=19) 'waar' heeft geantwoord. 'Waar' staat in dit geval voor de antwoordmogelijkheden 'helemaal waar' en 'enigszins waar', zoals deze in de vragenlijst aanwezig waren. De cursieve stellingen in de tabellen 12 t/m 18 zijn stellingen die, in tegenstelling tot de overige stellingen, negatief zijn geformuleerd.

Voor deze resultaten geldt wel dat in acht moet worden genomen dat deze vanwege de geringe grootte van de onderzoeksgroep, niet zonder meer representatief zijn voor de gehele populatie. Ze moeten worden opgevat als een indicatie van de mate waarin deze kenmerken in de Nederlandse praktijk voorkomen.

4.1 Overeenstemming over kenmerken van excellent onderwijs

Het belangrijkste aspect van een *positieve schoolcultuur* dat uit het literatuuronderzoek naar voren kwam, was dat de prestaties van de leerlingen op excellente scholen centraal staan. Uit tabel 7 blijkt dat de leraren van de Nederlandse excellente scholen dit onderschrijven. Alle respondenten geven aan er bij alle beslissingen over na te denken of vooral de leerlingen er profijt van zullen hebben. Wat opvallend is, is dat de schoolleiders melden dat de niveaoverschillen in hun leerlingenpopulatie (zoals blijkt uit de percentages leerlingen met hoger leerlingengewicht dan 1,0) de belangrijkste reden is om de prestaties van de leerlingen centraal te stellen. Op school E is om die reden zelfs een speciaal rooster ingesteld. Daarbij wordt er 's ochtends met een 'kleine kring' (zwakke leerlingen) en een 'grote kring' (de rest van de leerlingen) gewerkt, die afzonderlijk instructie krijgen. 's Middags wordt er vervolgens middels keuzemenu's gewerkt. Door deze vorm van adaptief onderwijs kunnen zwakke leerlingen extra op de voor hen moeilijke stof ingaan en kunnen de andere leerlingen werken aan verrijking en verdieping. In het Inspectierapport dat de school op 12 januari 2006 kreeg werden deze goede prestaties van de school onderschreven voor de indicator 'de leerinhouden voor Nederlandse taal, rekenen en wiskunde zijn afgestemd op de onderwijsbehoeften van individuele leerlingen'. Maar ook school B hanteert adaptieve onderwijsvormen. Het is in dat opzicht vreemd dat nog 32% van de leraren aangeeft te proberen iedere leerling hetzelfde resultaat te laten bereiken.

Ondanks de grote niveaoverschillen in de leerlingenpopulatie geven de leraren aan van de leerlingen te verwachten dat deze goede resultaten kunnen bereiken. Dat de meerderheid hier slechts met 'enigszins waar' antwoordde is dan ook niet zo vreemd, gezien het aantal zwakke leerlingen. Ook de schoolleiders gaven aan te verwachten dat elke leerling met goede begeleiding een redelijk niveau moet kunnen bereiken. Uit tabel 7 blijkt verder dat de leraren unaniem aangaven zich verantwoordelijk te voelen de beste prestaties uit iedere leerling te halen. Dit geeft aan dat ze het best haalbare van zichzelf en hun leerlingen verwachten. Dit blijkt ook uit het percentage leraren (89%) in tabel 7 dat aangeeft zich af te vragen wat hij/zij zelf fout doet als leerlingen geen goede resultaten behalen. Ook de schoolleiders vertelden tijdens de interviews dat ze verwachten dat de leraren het beste uit zichzelf en de leerlingen halen. Op school is men zich bewust van zijn kunde en er wordt verwacht het behaalde goede niveau in stand te kunnen houden. De locatiemanager van school B gaf daarvoor de flexibiliteit van haar personeel als oorzaak, terwijl dat bij school E de kwaliteit van het personeel was.

Tabel 7

Resultaten uit de vragenlijsten voor onderdeel 'schoolcultuur' in percentages respondenten (n=19) die per stelling 'helemaal waar' en 'enigszins waar' hebben geantwoord.

Stelling	Percentage respondenten
Ik denk er bij alle beslissingen die ik op school neem over na of de leerlingen er wel profijt van hebben.	100
Er wordt hier op school van elke leerling verwacht dat deze goede resultaten kan bereiken.	100
Ik voel me verantwoordelijk om de beste prestaties uit elke leerling te halen.	100
<i>Ik probeer elke leerling hetzelfde resultaat te laten bereiken.</i>	32*
Als een leerling geen goede prestaties behaalt vraag ik me af wat ik zelf fout doe.	89
Er heerst hier op school een prettige warme sfeer.	100
De sfeer hier op school moedigt aan tot leren.	100
<i>De leerlingen voelen zich soms onveilig hier op school.</i>	21*
De leerlingen gedragen zich fatsoenlijk.	68
<i>De leerlingen hebben weinig respect voor elkaar.</i>	37*
<i>De leerlingen hebben weinig respect voor het schoolpersoneel.</i>	21*
De docenten stimuleren een respectvolle houding.	100
De docenten zien er samen op toe dat de houding van de leerlingen naar behoren is.	100

* *Cursieve stellingen zijn stellingen die negatief zijn geformuleerd.*

Over de sfeer op school zijn de leraren erg positief: op hun scholen heerst een prettige sfeer die aanmoedigt tot leren. Om leerlingen en personeel zich prettig en veilig te laten voelen, zijn op beide scholen regels opgesteld. Op school E staat hierover in de schoolgids vermeld dat er zowel geschreven als ongeschreven gedragsregels gelden. Deze waarden en normen worden volgens de directeur bij overtreding ervan opnieuw duidelijk gemaakt aan de overtreder, in het ergste geval gevolgd door schorsing. Op school B zijn de regels in overeenstemming met de leerlingen opgesteld. Deze hangen ook in een lijst in de klas, die aan het begin van het jaar door de leerlingen wordt ondertekend. In het inspectierapport dat de school op 8 december 2005 kreeg stond vermeld dat de omgangsnormen en schoolregels duidelijk aanwezig zijn in de praktijk, zonder dat er bijzondere nadruk op wordt gelegd. In datzelfde rapport kreeg de school een goede score toegekend voor de indicator: 'de leerlingen en het personeel voelen zich aantoonbaar veilig op school'. Toch wordt de stelling 'de leerlingen voelen zich soms onveilig op school' in de vragenlijst door 32% van de leraren met 'waar' beantwoord. Het zijn voornamelijk de leraren van school B die deze antwoorden hebben gegeven.

Wat betreft de discipline op school, het vierde aspect van een positieve schoolcultuur, is 68% van de leraren van mening dat de leerlingen op hun school zich fatsoenlijk gedragen. Uit tabel 7 is af te lezen dat sommige leraren van mening zijn dat de leerlingen weinig respect voor de leraren lijken te hebben en nog minder voor elkaar. Dit zou kunnen verklaren waarom enkele van de docenten hebben aangegeven dat leerlingen soms een onveilig gevoel hebben op school. Het feit dat vooral de leraren van school B de negatieve antwoorden over de discipline van de leerlingen hebben gegeven, hangt waarschijnlijk samen met het feit dat ze in het inspectierapport een goede score hebben toegekend gekregen voor de indicator: 'de leraren zorgen ervoor dat de leerlingen op een respectvolle manier met elkaar omgaan'. De locatiemanager gaf aan dat zij en het team veel aandacht besteden aan het oplossen van het disciplineprobleem. Naast het in acht nemen van de regels letten de leraren op de sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerlingen en worden de ouders in de schoolgids gemaand dit ook te doen. Problemen moeten volgens hen op tijd opgemerkt worden, zodat iedereen met plezier naar school kan. Verder wordt er wat sociale vaardigheden betreft, wat ook het geval is op school E, aandacht aan besteed door middel van samen werken en leren, zelfstandig werken en leren, spreken in het openbaar en omgaan met waarden en normen. Alle leraren antwoordden dan ook unaniem dat ze een respectvolle houding stimuleren en dat ze daar als team samen op toezien.

Tabel 8

Resultaten uit de vragenlijsten voor onderdeel 'Evalueren van het onderwijs' in percentages respondenten (n=19) die per stelling 'helemaal waar' en 'enigszins waar' hebben geantwoord.

Stelling	Percentage respondenten
Er worden alleen landelijk genormeerde toetsen gegeven op school.	84
Er worden meerdere vormen van evaluatie gebruikt op school, zoals verschillende soorten toetsen voor verschillende vakken, observaties in de klas en gesprekken met leerlingen en ouders.	100
De prestaties van de leerlingen worden met regelmaat geëvalueerd.	100
<i>Naar mijn mening zouden er meer evaluaties uitgevoerd kunnen worden om de prestaties van de leerlingen goed te kunnen meten.</i>	5*
<i>De prestaties van de leerlingen worden onvoldoende vaak geëvalueerd om mijn instructie er goed op aan te kunnen passen.</i>	11*
Ik ben op de hoogte van de toetsen die mijn collega's van dezelfde bouw geven.	100
Ik ben op de hoogte van de andere vormen van evaluatie die mijn collega's van dezelfde bouw uitvoeren.	100
<i>Ik bespreek de resultaten van toetsen die ik geef niet met mijn collega's.</i>	16*
<i>Ik bespreek de resultaten van anderen vormen van evaluaties die ik uitvoer niet met mijn collega's.</i>	16*

* *Cursieve stellingen zijn stellingen die negatief zijn geformuleerd.*

Kenmerkend voor excellente scholen is dat het uitvoeren van evaluaties met grote regelmaat gebeurt. De leraren van de Nederlandse excellente scholen uit het veldonderzoek onderschrijven dit, zoals is af te lezen in tabel 8. Toch lijkt een zeer klein percentage van de leraren van mening dat er meer evaluaties zouden kunnen worden uitgevoerd om de prestaties van de leerlingen goed te kunnen meten. Bovendien antwoordde de overgrote meerderheid van de leraren die 'onwaar' antwoorden slechts met 'enigszins onwaar'. Een iets groter percentage van de leraren antwoordt verder dat de prestaties van de leerlingen onvoldoende vaak worden gemeten om de instructie goed op de behoeften van de leerlingen te kunnen aanpassen. De overige leraren antwoordden hier echter wel met 'helemaal onwaar'. De precieze frequentie waarmee de prestaties van de leerlingen worden geëvalueerd is volgens de schoolleiders als volgt:

- de leerlingprestaties worden elke zes maand geëvalueerd middels het leerlingenvolgsysteem van het CITO. Verder worden de prestaties eens in het jaar (bij overgang naar het volgende leerjaar) door de leraren besproken.
- de prestaties van zorgleerlingen worden eens in de zes weken geëvalueerd, om te kijken hoe ver ze zijn met het behandelingsplan. Daarvoor wordt bij school E de schoolbegeleidingsdienst ingeschakeld.

Ondanks dat de leraren en schoolleider van school B positief zijn over de regelmaat van de evaluaties, blijkt uit het inspectierapport dat deze onvoldoende is. De school borgt de kwaliteit van het leren en onderwijzen wel erg goed. Alle gegevens van de leerling (toetsen, leerlingenbesprekingen, gesprekken met ouders, enz.) worden in een map bewaard, waardoor elke leerling goed gevolgd en overgedragen kan worden.

De leraren zijn van mening dat er verschillende manieren van evaluatie worden gebruikt. Op school B worden volgens de leraren alleen landelijk genormeerde toetsen gegeven, maar ook school E maakt voornamelijk gebruik van methodegebonden toetsen en de Cito-toets. Verder worden de prestaties van de leerlingen uitvoerig besproken. Op school B houdt de locatiemanager de prestaties bij, op school E is dat de intern begeleider. Beide voeren individuele leerlingenbesprekingen met de leraren en de ouders van de desbetreffende leerlingen. Ook zijn zij degenen die de zorgleerlingen begeleiden door middel van het opstellen van een handelingsplan en het toezien op de uitvoering hiervan. Voor de uitvoering van het handelingsplan is op school E een remedial teacher aanwezig, terwijl dit op school B door de leraren zelf wordt gedaan. Naast de beoordeling middels toetsen en gesprekken, worden de leerlingen volgens de schoolleiders en de schoolgidsen door de leraren geobserveerd. De

leraren zijn gewend met zowel zwakke als begaafde leerlingen te werken en kunnen dus goed onderscheiden hoe een leerling zich ontwikkeld. Dit is niet alleen op het cognitieve vlak, maar ook op andere gebieden zoals het sociaal-emotionele vlak.

De leraren gaven in de vragenlijsten aan goed op de hoogte te zijn van de toetsen en andere vormen van evaluatie waar hun collega's van dezelfde bouw mee bezig zijn. Vooral de leraren van school B gaven deze antwoorden. Dit hangt waarschijnlijk samen met de kleinschaligheid van de school. Toch geeft 16% van de leraren aan de resultaten van de toetsen niet met de collega's te bespreken, zoals is af te lezen uit tabel 8. Ondanks dat de leraren slechts informeel spreken over toetsen en resultaten, houdt de intern begeleider/locatiemanager de resultaten van de leerlingen systematisch bij. Daarvoor is op school B het systeem ingevoerd dat alle gegevens en resultaten van leerlingen in een map worden bewaard, terwijl daar bij school E controle op wordt uitgeoefend middels de toetskalender. De intern begeleider plant daarin alle toetsen en is zo op de hoogte van de evaluaties die op school plaatsvinden. Om optimaal op de hoogte te blijven voert de intern begeleider/locatiemanager volgens de schoolleiders gesprekken met de leraren. Bij school E gebeurt dit regelmatig in de vorm van bouwvergaderingen. Deze blijken, naar eigen zeggen van de deelnemers, erg nuttig te zijn om elkaar op de hoogte te houden en te begeleiden. Bij school B gebeurt dit alleen aan het eind van het jaar, omdat meerdere bouwvergaderingen gedurende het jaar volgens de locatiemanager geen meerwaarde bleken te hebben. In verband met de kleinschaligheid van de school blijft iedereen door informele communicatie buitengewoon goed op de hoogte.

Tabel 9

Resultaten uit de vragenlijsten voor onderdeel 'Curriculum en instructie' in percentages respondenten (n=19) die per stelling 'helemaal waar' en 'enigszins waar' hebben geantwoord.

Stelling	Percentage respondenten
Er zijn hier op school voor elk leerjaar doelen vastgesteld die in het jaar behaald moeten worden.	100
<i>Ik heb moeite om ervoor te zorgen dat deze doelen binnen het jaar behaald worden.</i>	11*
<i>Doordat de doelen niet altijd worden behaald, sluiten de leerjaren soms slecht op elkaar aan.</i>	0*
Ik ben goed op de hoogte van waar mijn collega's mee bezig zijn in de les.	89
<i>Ik heb er moeite mee mijn instructie op sommige leerlingen aan te passen.</i>	32*
<i>Ik heb geen tijd om speciale aandacht en speciale instructie aan individuele leerlingen te geven, die het eigenlijk wel nodig hebben.</i>	53*
Ik heb het idee dat ik al mijn leerlingen goed bereik met mijn instructiestrategieën.	89
<i>Ik zou wel andere instructiestrategieën kunnen gebruiken om nog meer leerlingen op een bij hen passende manier te bereiken.</i>	79*
De instructiestrategieën die ik gebruik lijken de leerlingen voldoende te stimuleren vragen te stellen en zelf na te denken.	84
Ik pas zoveel mogelijk verschillende werkvormen toe, zoals de leerlingen in groepjes laten werken en ze zelfstandig te laten werken, in plaats van slechts klassikaal lesgeven.	100
Ik bied de leerlingen de mogelijkheid zelf mee te beslissen over hoe ze leren.	79
Ik bied de leerlingen de mogelijkheid zelf mee te beslissen over wat ze leren.	32
Meer dan bij andere vakken, let ik er bij rekenen en taal op of de leerlingen goed presteren.	89
<i>Er raakt vaak lestijd verloren.</i>	37*
<i>Het helpen van moeilijk lerende leerlingen gaat wel eens ten koste van de leertijd van de andere leerlingen.</i>	68*
<i>Er is geen speciaal programma of speciaal personeel aanwezig om met moeilijk lerende leerlingen te werken.</i>	11*
De school organiseert buiten lestijd activiteiten voor de leerlingen.	47

* *Cursieve stellingen zijn stellingen die negatief zijn geformuleerd.*

Eén van de aspecten van het kenmerk *gestandaardiseerde en aangepaste curricula en instructie* is dat het curriculum en de instructie op standaarden zijn gebaseerd. Voor de Nederlandse excellente basisscholen uit het veldonderzoek zijn dat de doelen die per leerjaar behaald moeten worden. Ook al geven sommige leraren aan er moeite mee te hebben deze standaarden binnen het leerjaar te behalen, ze zijn wel de mening toebedeeld dat de leerjaren door middel van deze doelen goed op elkaar aansluiten. Daarnaast geeft 89% van de leraren aan goed op de hoogte te zijn van waar hun collega's in de les mee bezig zijn, zoals is af te lezen uit tabel 9. Uit onderzoek kwam dit naar voren als een consequentie van onderwijs dat naar standaarden is ingericht. Wat betreft de instructie die op standaarden is gebaseerd werd er op beide scholen verschillend geantwoord. Volgens de directeur hebben de leraren van school E allemaal een cursus tot effectieve instructiestrategie gevolgd. De directeur gaat er daardoor vanuit dat elke leraar op een soortgelijke manier lesgeeft. Op school B worden volgens de locatiemanager geen standaarden voor instructie gehanteerd.

Dit kan ermee te maken hebben dat 32% van de leraren aangeeft moeite te hebben de instructie op sommige leerlingen aan te passen, zoals staat vermeld in tabel 9. Het zijn namelijk voornamelijk de leraren van school B die dit hebben geantwoord. Daarnaast geeft zelfs 53% van de leraren aan geen tijd te hebben om speciale aandacht of instructie te bieden aan individuele leerlingen die dat wel nodig hebben. Wat bij beide scholen sterk naar voren komt op het gebied van de instructie is dat deze enerzijds flexibel en vernieuwend is en anderzijds zeer gestructureerd is volgens de oude beproefde methoden. Flexibel en adaptief onderwijs biedt leerlingen met verschillende niveaus de mogelijkheid mee te komen met de les en maakt het mogelijk zaken zoals ICT en invloeden van de huidige maatschappij op te nemen in het onderwijs. Volgens de schoolleiders biedt ouderwetse klassikale instructie daarentegen structuur en rust. Om deze gecombineerde vorm van onderwijs te kunnen bieden worden de leerlingen met verschillende leer- en werkvormen bekend gemaakt, zoals zelfstandig leren en werken, in groepsverband leren en werken of onder beperkte begeleiding leren en werken.

Ondanks dat volgens tabel 9 79% van de leraren aangeeft andere instructiestrategieën te kunnen gebruiken om de leerlingen op een passende manier te bereiken, lijken de leraren wel van mening dat ze de leerlingen goed bereiken met de door hen gebruikte instructiestrategieën. Daarnaast is de meerderheid van de leraren van mening dat de leerlingen middels de instructiestrategieën voldoende worden gestimuleerd vragen te stellen en zelf na te denken. De stelling over het toepassen van zoveel mogelijk verschillende werkvormen wordt door de leraren zelfs unaniem met 'waar' beantwoord. Ondanks dat een redelijk hoog percentage leraren de leerlingen naar eigen zeggen laat meebeslissen over hoe ze leren, laat slechts een klein percentage ze meebeslissen over wat ze leren. Uit studies blijkt dat dit wel een positieve uitwerking heeft op de geconcentreerdheid en zelfstandigheid van de leerlingen.

De grote meerderheid van de leraren let er voornamelijk bij de vakken rekenen en taal op of de leerlingen goed presteren. Bij school E lijkt dit echter in iets sterkere mate het geval te zijn dan bij school B.

Een redelijk hoog percentage van de leraren (37%) lijkt van mening dat er vaak lestijd verloren raakt. Een nog veel groter percentage (68%) meent dat het helpen van moeilijk lerende leerlingen tot het verloren raken van leertijd voor de overige leerlingen leidt. Het gaat hier echter wel om leraren die de antwoordmogelijkheid 'enigszins waar' hebben gekozen in de vragenlijst. Op beide scholen is volgens de schoolleiders wel extra hulp aanwezig voor de moeilijk lerende leerlingen. Wat het verloren raken van lestijd betreft menen de schoolleiders dat er efficiënt met de tijd moet worden omgegaan. Op school E wordt daarom een inlooptijd van vijf minuten gehanteerd. Uit de inspectierapporten van beide scholen blijkt ook dat de tijd efficiënt wordt ingedeeld, waardoor er geen lestijd wordt verspild. Tot slot is in tabel 9 slechts een laag percentage leraren af te lezen dat aangeeft dat er buitenschoolse activiteiten worden georganiseerd. Dit heeft er waarschijnlijk mee te maken dat er, naar zeggen van de schoolleiders, wel activiteiten worden georganiseerd op school E, maar niet op school B.

Tabel 10

Resultaten uit de vragenlijsten voor onderdeel 'Leiderschap' in percentages respondenten (n=19) die per stelling 'helemaal waar' en 'enigszins waar' hebben geantwoord.

Stelling	Percentage respondenten
De directeur is goed op de hoogte van de theorieën over onderwijs en onderwijsvernieuwingen.	100
De directeur is goed op de hoogte van alles wat er op school gebeurt.	100
De directeur controleert de gang van zaken door observaties in de klas.	58
De directeur geeft zelf het goede voorbeeld door een positieve uitstraling te geven.	100
Het personeel vertrouwt en respecteert de directeur.	100
De directeur behandelt het personeel met vertrouwen en respect.	100
<i>De docenten worden niet gecontroleerd door de directeur.</i>	21*
Er is regelmatig overleg tussen de directeur en het personeel.	100
<i>Om optimaal te kunnen functioneren, zou het personeel vaker bij elkaar moeten komen.</i>	37*
De besluiten op school worden door de directeur in samenwerking met de docenten genomen.	100
<i>De docenten kunnen weinig nuttige input bieden bij het nemen van beslissingen.</i>	0*
<i>Ik heb het idee dat ik niet genoeg betrokken wordt bij beslissingen, waaraan ik volgens mij een belangrijke bijdrage kan leveren.</i>	0*

* *Cursieve stellingen zijn stellingen die negatief zijn geformuleerd.*

Uit tabel 10 is af te lezen dat veel van de aspecten van sterk leiderschap door de leraren van de Nederlandse excellente basisscholen worden onderschreven. De leraren lijken onder andere van mening dat de schoolleiders van hun scholen goed op de hoogte zijn van theorieën over onderwijs en onderwijsvernieuwing. Verder menen ze dat de schoolleiders goed op de hoogte zijn van alles wat er op school gebeurt. Toch geeft slechts 58% van de leraren aan dat de schoolleider de gang van zaken controleert door middel van observaties in de klas. Toch geeft slechts 21% van de leraren het antwoord 'waar' op de stelling dat de docenten niet door de schoolleider worden gecontroleerd. De locatiemanager van school B gaf hierover aan dat ze bijna enkel observaties uitvoert wanneer de leraren er zelf om vragen. Volgens haar vragen al de leraren er echter wel uit zichzelf om. Op school E voert de directeur naar eigen zeggen nauwelijks observaties uit. Hij heeft zich de afgelopen jaren vooral op de organisatorische kant van het onderwijs gericht. De intern begeleider van de school hield echter ondertussen wel toezicht op het onderwijs. De directeur heeft besloten de komende jaren wel weer meer observaties te willen uitvoeren. Beide schoolleiders gaven aan dat het belangrijk is dat er iemand aanwezig is die het overzicht over het onderwijs heeft en die kijkt of alles en iedereen goed functioneert.

Wat betreft de relatie tussen de schoolleider en de leraren lijken de leraren wederom erg positief. De schoolleider geeft het goede voorbeeld door een positieve houding aan te nemen. Verder menen de leraren dat de schoolleider hen respecteert en vertrouwt. Omgekeerd vertrouwen en respecteren zij de schoolleider ook. Beide schoolleiders gaven hier zelf over aan dat de leraren zich niet aangetast voelen in hun professionaliteit door de observaties en andere controlemechanismen van de schoolleiders. De leraren begrijpen dat dit bij de taak van de schoolleider hoort. De locatiemanager van school B gaf daarnaast nog aan dat de kleinschaligheid van de school daarin ook een rol speelt. Het team is vrij klein, heel open en goed op elkaar ingespeeld. De leraren vragen zelf om ondersteuning bij de locatiemanager en bij elkaar.

Verder vindt er volgens de leraren regelmatig overleg plaats tussen het team en de schoolleider. Wel zou er volgens 37% van de leraren vaker overleg kunnen plaatsvinden om optimaal te kunnen functioneren. De schoolleiders proberen de leraren zo veel mogelijk bij alle beslissingen op schoolniveau te betrekken. Dit wordt door de leraren onderschreven, zoals is af te lezen uit tabel 10. In verband met de kleinschaligheid van school B gebeurt dat daar in grote mate. Daarbij zijn de

leraren van mening dat ze nuttige input kunnen bieden en dat ze genoeg bij besluiten worden betrokken waar ze ook daadwerkelijk een bijdrage aan kunnen leveren.

Tabel 11

Resultaten uit de vragenlijsten voor onderdeel 'Leraren' in percentages respondenten (n=19) die per stelling 'helemaal waar' en 'enigszins waar' hebben geantwoord.

Stelling	Percentage respondenten
Alle docenten zijn constant bezig zich professioneel te ontwikkelen.	100
Er worden verschillende manieren van professionele ontwikkeling aangegrepen (zoals workshops, reflectie, bezoeken van andere scholen, coaching, enz.)	89
<i>Ik zou me wel op meer manieren willen ontwikkelen, maar de mogelijkheid daartoe is er niet.</i>	11*
De opgedane kennis over professionele ontwikkeling wordt systematisch met de andere docenten gedeeld.	68
<i>De docenten krijgen alleen de mogelijkheid geboden zich professioneel te ontwikkelen, wanneer zij onvoldoende lijken te presteren.</i>	5*
Ik ben goed op de hoogte van onderwijsvernieuwingen en probeer mijn professionele kennis up-to-date te houden.	100
<i>De relatie met sommige collega's verloopt stroef.</i>	5*
<i>Van sommige collega's kan ik volgens mij op professioneel gebied weinig leren.</i>	5*
Mijn collega's en ik delen dezelfde overtuigingen over leren en onderwijzen.	100
Mijn collega's en ik bespreken regelmatig zaken met elkaar om elkaar steun en begeleiding te vragen.	100
Er worden speciale momenten ingeroosterd om met het personeel bij elkaar te komen, om zaken te bespreken zodat we beter kunnen functioneren.	100
<i>Sommige van mijn collega's zijn niet geïnteresseerd in elke individuele leerling.</i>	16*
<i>Ik spendeer nauwelijks extra tijd aan leerlingen en ouders, buiten mijn werktijden.</i>	21*
Mijn collega's willen net iets verder gaan in hun betrokkenheid bij de leerlingen en de school, dan de gemiddelde docent.	89
Ik wil net iets verder gaan in mijn betrokkenheid bij de leerlingen en de school, dan de gemiddelde docent.	84

* *Cursieve stellingen zijn stellingen die negatief zijn geformuleerd.*

In tabel 11 zijn de meningen van de leraren af te lezen wat betreft het kenmerk professionele en positief ingestelde leraren. Een aspect van dit kenmerk dat uit het literatuuronderzoek naar voren kwam was dat leraren constant bezig zijn zich professioneel te ontwikkelen. Dit wordt door de leraren van de Nederlandse excellente basisscholen onderschreven. Wat hier echter bij opvalt, is dat bijna alle leraren in de vragenlijst voor de antwoordmogelijkheid 'enigszins waar' kozen. Dit was ook de meest gekozen antwoordmogelijkheid voor de stelling dat er verschillende manieren van professionele ontwikkeling worden aangegrepen. De schoolleiders meldden het volgende over de professionalisering van de leraren: er is nascholing die vanuit de CAO verplicht is, en er wordt daarnaast op schoolniveau geprofessionaliseerd. Op school E worden de leraren vrij gelaten in hun keuze voor de verplichte nascholing, zolang de cursus raakvlak heeft met het onderwijs. Bij school B moeten de leraren bij de personeelsmanager van de stichting waar de school deel van uit maakt toestemming vragen om een bepaalde cursus te mogen volgen. Naar eigen zeggen delen de leraren de hieruit opgedane kennis slechts gering op systematische wijze. Wat de professionalisering op schoolniveau betreft heeft er op school E teamnascholing plaatsgevonden over invoering van de nieuwe taalmethode, ICT, zelfstandig werken en doorgaande lijn (groepen 1 t/m 4). Daarnaast hebben de leraren op school E zich gespecialiseerd in techniek- en cultuureducatie en remedial teaching en gedrag van leerlingen. Op school B gebeurt de professionele ontwikkeling op schoolniveau op een informeler manier. De leraren lezen vaktijdschriften en de krant om de nieuwste ontwikkelingen en trends bij te houden. Verder zijn er studiedagen vanuit de school en vanuit de

stichting, waarbij zaken besproken worden over de profilering van de school en de daarvoor benodigde ontwikkeling.

De leraren zijn van mening dat ze vaker de mogelijkheid krijgen zich te professionaliseren, dan slechts wanneer zij onvoldoende lijken te presteren. Daarnaast lijken alle leraren buiten de nascholing bezig te zijn met professionalisering. Ze geven namelijk aan goed op de hoogte te zijn van onderwijsvernieuwingen en te proberen hun professionele kennis up-to-date te houden.

Verder lijken de leraren van mening dat ze van alle anderen leraren op professioneel gebied veel kunnen leren. Ook lijken de leraren te vinden dat de relatie met de collega's goed verloopt. De leraren delen naar eigen zeggen dezelfde overtuigingen wat betreft leren en onderwijzen, wat hierop van invloed kan zijn. De leraren gaven in ieder geval unaniem aan dat er onder de collega's veel besproken wordt om steun en begeleiding bij elkaar te vragen. Bij beide scholen worden hier volgens de schoolleiders speciale momenten voor ingeroosterd. Op school B gebeurt dit op een informele manier. De leraren hebben daarvoor een cursus voor collegiale consultatie gevolgd. Ze zijn er daarnaast mee bezig om meer open vragen naar elkaar te stellen, waarmee ze willen bewerkstelligen dat er meer informatie boven tafel komt en dat dingen niet voor elkaar worden ingevuld. Op school E wordt er op een structurele manier overleg gepleegd door het team. Het is de schoolleider daarbij opgevallen dat de leraren vooral de bouwvergaderingen erg nuttig vinden. Om die reden worden er meerdere bouwvergaderingen gehouden en slechts één teamvergadering.

Wat betreft de betrokkenheid bij de leerlingen blijkt de overgrote meerderheid van de leraren extra tijd aan leerlingen en ouders te spenderen buiten werktijd. Vooral de leraren van school E meenden dit te doen. Dit werd onderschreven door de directeur, die daarbij aangaf dat het voor de leraren verplicht is een half uur voor aanvang van en na afloop van de les aanwezig te zijn. Op school B is dit in iets mindere mate het geval. In de schoolgids wordt hierover naar ouders bericht dat de leraren na afloop van de les beschikbaar zijn. Op school B lijken de leraren er echter meer van overtuigd dat hun collega's interesse hebben in elke individuele leerling, dan op school E. Op de stelling dat de collega's net iets verder willen gaan in hun betrokkenheid bij de leerlingen en de school dan de gemiddelde leraar, antwoordde 89% van de leraren dat dit waar is. Zoals is af te lezen in tabel 11, gaf 84% van de leraren aan dit waar te vinden voor dezelfde stelling over zichzelf.

Betrokken ouders en omgeving is het laatste kenmerk van excellent basisonderwijs dat uit onderzoek naar voren kwam. De leraren antwoorden, zoals blijkt uit tabel 12, dat het personeel van de school er bewust zijn best voor doet om de ouders van de leerlingen bij de school te betrekken. Ook konden veruit de meeste leraren voor zichzelf meerdere manieren opnoemen waarop zij zelf probeerden ouders bij de school te betrekken. Daarnaast worden de ouders op beide scholen vertegenwoordigd door ouders die inspraak hebben op het beleid van de school. Hierover worden de ouders in de schoolgids ingelicht. Ook de schoolleiders gaven aan dat de ouders erg betrokken zijn en ook betrokken willen worden. Wat hier invloed op heeft is dat de scholen in vrij kleine gemeenschappen staan. Daardoor is er een sterk gemeenschapsgevoel en vooral bij school B (waar de school naast de slager de enige maatschappelijke voorziening is) heeft de school een maatschappelijke functie. Ondanks dat beide scholen de betrokkenheid van de ouders bevorderen en waarderen, verwachten ze verschillende soorten betrokkenheid. Bij school E worden de ouders betrokken bij bepaalde lessen en activiteiten, zoals begeleiding bij lezen en overblijven. School B wil juist dat de professionals, de leraren, de enigen zijn die deze taken in de toekomst op zich gaan nemen. Zij wijzen de ouders er in de schoolgids echter op dat zij samen met de school verantwoordelijk zijn voor goede opvoeding en ontwikkeling van de leerlingen en dat ze daarin moeten samenwerken. Het is gezien de betrokkenheid van de ouders niet vreemd dat de leraren menen dat er een vertrouwensrelatie met de ouders bestaat. Dat ouders goed geïnformeerd worden draagt hieraan volgens de schoolleiders bij. De documenten die de school verstrekt zijn duidelijk en de ouders worden met regelmaat en op meerdere wijzen ingelicht over recente gebeurtenissen, te ondernemen activiteiten, ouderavonden en informatieavonden. Verder wordt er van de ouders gevraagd om met vragen en commentaar bij de school te komen. Daarentegen antwoordde toch 37% van de leraren dat de prestaties van de leerlingen nog beter zouden kunnen zijn als er meer communicatie met de ouders zou zijn. En ondanks de goede

betrokkenheid en communicatie heeft 26% van de leraren er moeite mee de behoeften van ouders te begrijpen en te accepteren.

Tabel 12

Resultaten uit de vragenlijsten voor onderdeel 'Ouders en omgeving' in percentages respondenten (n=19) die per stelling 'helemaal waar' en 'enigszins waar' hebben geantwoord.

Stelling	Percentage respondenten
We doen hier op school bewust ons best om de ouders van de leerlingen bij de school te betrekken.	100
Ik kan voor mezelf meerdere manieren opnoemen waarop ik ouders bij de school probeer te betrekken.	89
Een vertegenwoordiging van de ouders heeft inspraak in het beleid op school.	100
<i>Ik kan niet zeggen dat er een vertrouwensrelatie bestaat tussen mij en de ouders van de leerlingen uit mijn klas.</i>	0*
<i>De ouders zouden beter geïnformeerd kunnen worden middels schoolgidsen, nieuwsbrieven, huiswerkfolders en gesprekken.</i>	0*
<i>Ik heb soms moeite de behoeften van de ouders te begrijpen en te accepteren.</i>	26*
<i>Ik denk dat de prestaties van de leerlingen beter zouden worden als er nog meer contact met de ouders zou zijn.</i>	37*
De leerlingen maken kennis met voorzieningen uit de omgeving door het bezoeken van/op school langskomen van politie, brandweer, andere scholen (voortgezet en hoger onderwijs), musea, bibliotheek, parken, bedrijven, sportverenigingen, lokale krant, kerken, enz.	89
<i>Vaak lopen we als school bij het regelen van het bezoeken van de omgeving tegen het probleem aan, dat de omgeving niet wil meewerken.</i>	16*
<i>Om de leerlingen echt kennis te laten maken met de omgeving, zouden we vaker bezoeken moeten organiseren.</i>	42*

* *Cursieve stellingen zijn stellingen die negatief zijn geformuleerd.*

Zoals uit de literatuurstudie naar voren kwam betrekken excellente basisscholen naast de ouders ook de omgeving bij de school. Bij school E maken de leerlingen volgens de leraren kennis met de omgeving door middel van het bezoeken van of op school langskomen van instellingen, verenigingen of andere voorzieningen uit de omgeving. Bij school B zijn slechts enkele leraren deze mening toebedeeld. Uit de antwoorden van de leraren blijkt verder dat de omgeving van school E opener staat tegenover medewerking hieraan dan de omgeving van school B. De leraren van de laatstgenoemde school zijn dan ook de mening toegedaan dat er meer bezoeken georganiseerd moeten worden om de leerlingen echt kennis te laten maken met de omgeving. De locatiemanager van school B meldde hierover dat de gemeenschap rond de school zo klein is dat er geen voorzieningen zijn in de directe omgeving van de school. School E heeft dit voordeel wel. Daar worden volgens de directeur jaarlijks de judovereniging, de tennisvereniging, de schutterij, de harmonie en de kerk bij de school betrokken.

4.2 Door excellente scholen ondervonden invloeden op de onderwijskwaliteit

Wat beide scholen aangeven als één van de belangrijkste aspecten van de door hen bereikte excellente kwaliteit is de manier waarop met vernieuwingen wordt omgegaan. De beproefde methoden worden behouden, vooral op school E wordt aangegeven hoe belangrijk structuur voor hen is. Daarnaast staan de teams open voor allerlei ontwikkelingen en de veranderingen en professionele ontwikkeling dat dit met zich meebrengt. De locatiemanager van school B geeft hierbij aan dat het team heel flexibel is en heel open is naar elkaar waardoor veranderingen goed gedeeld worden, zodat iedereen goed meekomt.

Andere zaken die de schoolleiders aangaven als invloed hebbend op de excellente kwaliteit zijn voor beide scholen verschillend. De directeur van school E gaf aan dat hij in goede verhouding wil staan tot zijn team wat betreft de veranderingen op schoolniveau. Hij wil niet te stram zijn, maar ook niet te vernieuwend. Hij wil al de leraren kunnen bieden wat bij hen past, maar het moet wel ook bij de leerlingen en de school passen. Daarvoor moet het team goed samenwerken. Door het samen goed aan te pakken kweek je volgens de directeur vertrouwen bij de leerlingen. De locatiemanager van school B stelde dat het feit dat alles goed op papier staat invloed heeft op de excellente kwaliteit van het onderwijs. Doordat alles goed op papier staat is alles duidelijk voor alle betrokkenen, zowel leraren als leerlingen en ouders. Verder noemde ze de goede omgang met de zorgleerlingen als factor voor excellent onderwijs. Er is op school B een speciale leesmethode ingekocht voor de taalzwakke leerlingen, maar er wordt ook goede speciale instructie geboden.

4.3 De inspectie-indicatoren

Uit de geraadpleegde onderzoeksliteratuur kwam niets naar voren over het didactisch handelen van de leraren, de zorg en begeleiding van zorgleerlingen en de invloed hiervan op de kwaliteit van het onderwijs. De Inspectie van het Onderwijs blijkt deze domeinen wel te betrekken in de beoordeling van de kwaliteit van het onderwijs. Wat erg opvallend is, is dat uit de rapporten van de Inspectie van het Onderwijs blijkt dat de scholen uit het veldonderzoek erg goed presteren op in ieder geval één van deze gebieden. Beide scholen kregen namelijk goede scores toegekend op de indicator: ‘de leraren realiseren een taakgerichte werksfeer’. Deze indicator is onderdeel van het beoordelingsgebied ‘didactisch handelen van de leraren’.

Uit het onderzoek van Scheerens et al. (2005) bleek ook dat deze domeinen te maken hebben met kwalitatief goed onderwijs. Van de in het onderzoek van Scheerens et al. (2005) genoemde aspecten van didactisch handelen, kwamen de volgende naar voren in het veldonderzoek:

- gestructureerde instructie; gestructureerd en duidelijk onderwijs
- uitdagen
- cognitieve activering
- leerstrategieën leren gebruiken
- adaptief onderwijs en differentiaties.

Het laatste aspect, dat tevens een aspect van zorg en begeleiding is, kwam erg sterk naar voren uit het veldonderzoek. De scholen hebben beide erg veel aandacht besteed aan de wensen en mogelijkheden van hun leerlingen, door het onderwijs daarop aan te passen. Er is voor gezorgd dat zowel zwakke leerlingen als hoogbegaafde leerlingen onderwijs krijgen dat bij hen past. Verder wordt er vooral op school E veel gedaan aan gestructureerde instructie, maar is er bij beide scholen structuur aangebracht in het onderwijs. De scholen zagen het als erg belangrijk dat het adaptieve onderwijs niet ten koste ging van de beproefde gestructureerde onderwijsvormen. De docenten en schoolleiders leken er van overtuigd dat de onderwijsvormen die werden toegepast de leerlingen uitdaagden om zelf na te denken en vragen te stellen. Dit leidt weer tot cognitieve activering. En door het toepassen van verschillende werkvormen leren de leerlingen volgens de docenten verschillende leerstrategieën te gebruiken.

De factoren ‘didactisch handelen’ en ‘zorg en begeleiding van zorgleerlingen’ lijken in de praktijk dus zeker invloed te hebben op de excellente onderwijskwaliteit. Dit wordt verder onderschreven door de resultaten uit de vragenlijsten. Zoals uit tabel 13 is af te lezen zijn de leraren van mening dat deze factoren invloed hebben op de door hun school bereikte excellente kwaliteit. Bij deze stellingen werd de leraren gevraagd hun antwoord te onderbouwen (zie bijlage 1). Als onderbouwing noemden leraren zaken zoals:

“Spreekt voor zich: goed didactisch handelen leidt tot excellente kwaliteit, en goed toegepaste zorg leidt tot excellente kwaliteit.”

“De manier van lesgeven heeft altijd invloed op de kwaliteit.”

“Als er goede zorg wordt geboden op verschillende niveaus haal je uit de leerlingen ook de hoogste prestaties.”

“Een leerkracht dient te werken met een gevarieerd didactisch handelen, zodat de leerlingen geboeid worden en op hun eigen niveau benaderd worden.”

“Elk kind moet in zijn/haar waarde worden gelaten en krijgt de kans zich op eigen niveau te ontwikkelen, zowel laag als hoog.”

Tabel 13

Resultaten uit de vragenlijsten voor onderdeel ‘Kenmerken van excellent onderwijs’ in percentages respondenten (n=19) die per stelling ‘helemaal waar’ en ‘enigszins waar’ hebben geantwoord.

Stelling	Percentage respondenten
<i>Van bovenstaande stellingen vind ik dat een aantal niet relevant is voor het vaststellen van excellente kwaliteit.</i>	11*
<i>Een aantal onderwerpen die volgens mij invloed hebben gehad op de door ons bereikte excellente kwaliteit kwamen niet voor in de stellingenlijst.</i>	11*
Volgens mij heeft het didactisch handelen van de docenten ook invloed op de excellente kwaliteit van onze school.	100
Volgens mij heeft de manier waarop wij met zorgleerlingen omgaan ook invloed op de excellente kwaliteit van onze school.	100

** Cursieve stellingen zijn stellingen die negatief zijn geformuleerd.*

5. Conclusie

De centrale vraagstelling van het onderzoek was als volgt:

Welke kenmerken zijn onderscheidend voor excellente basisscholen, en kunnen deze op een toereikende wijze gemeten worden door middel van de indicatoren van de Inspectie van het Onderwijs?

Onderstaand is het antwoord op deze vraag geformuleerd.

5.1 Kenmerken van excellente basisscholen

Onderstaand is er per kenmerk van excellent basisonderwijs, zoals deze in de onderzoeksliteratuur staan vermeld, aangegeven in welke mate en op welke wijze deze in de Nederlandse praktijk naar voren kwam.

Onder een *positieve schoolcultuur* wordt onder andere verstaan dat de leerlingen centraal staan. Dit lijkt op de onderzochte scholen ook het geval te zijn, vooral omdat het onderwijs naar de mogelijkheden en wensen van de leerlingen is ingericht. Op excellente scholen voelt het personeel zich ook erg verantwoordelijk het beste uit elke leerling te halen. Dat op excellente scholen een cultuur van discipline heerst, kwam niet sterk uit het veldonderzoek naar voren. Wel leek de sfeer prettig te zijn en aan te moedigen tot leren. Ook steekt het personeel op een excellente school er duidelijk veel tijd in een sfeer te creëren die de ontwikkeling van de leerlingen bevordert.

De gegevens spreken elkaar tegen wat betreft het *uitvoeren van evaluaties*. Uit het literatuuronderzoek blijkt dat excellente scholen de prestaties van de leerlingen met grote regelmaat evalueren. Uit het veldonderzoek bleek dit ook, ofschoon de inspectierapporten daarover geen informatie bevatten. Wat echter wel duidelijk is, is dat er op excellente scholen op meerdere manieren wordt geëvalueerd, waarbij ook aandacht is voor zaken zoals sociale ontwikkeling. En ondanks dat de leraren de resultaten van de door hen gegeven evaluaties slechts informeel bespreken, worden al de resultaten wel centraal bijgehouden.

Het kenmerk *gestandaardiseerde en aangepaste curricula en instructie* houdt onder meer in dat het onderwijs naar standaarden is ingericht. Ondanks dat deze in de praktijk niet altijd behaald worden, zorgen deze wel voor structuur. Verder wordt het onderwijs op excellente scholen gestructureerd rond de mogelijkheden en behoeften van de leerlingen, gebleken uit evaluaties. Er wordt een adaptieve onderwijsvorm gehanteerd die het best bij de leerlingen past. In de praktijk wordt het soms echter als lastig ervaren aangepast onderwijs te bieden. Er is verder in het curriculum extra aandacht voor rekenen en taal. Daarnaast wordt op excellente scholen geprobeerd zo efficiënt mogelijk met de lestijd om te gaan, zodat deze zo min mogelijk wordt verspild.

Een excellente school wordt volgens onderzoeksliteratuur gekenmerkt door *sterk leiderschap*. Daaronder wordt een schoolleider verstaan die zich verantwoordelijk voelt en daarom zorgt dat hij/zij op de hoogte is. In de praktijk blijkt dit meer op het gebied van onderwijstheorieën, schooldocumentatie en leerlingenresultaten te zijn, dan op het gebied van de gang van zaken in de klas. Wel blijken excellente scholen schoolleiders te hebben die sterk zijn in de omgang met het personeel. Ze creëren een sfeer van respect en vertrouwen en zorgen ervoor dat hun controletaken geen afbreuk doen aan de professionaliteit van het personeel. Ook betreft hij daarom de leraren bij het nemen van beslissingen.

De leraren op excellente scholen zijn volgens onderzoeksliteratuur *professionele en positief ingestelde leraren*. Daaronder valt te verstaan dat de leraren constant bezig zijn zich professioneel te ontwikkelen. Daarbij wordt zoals uit de praktijk blijkt ook aandacht besteed aan de prestaties van de

leerlingen. Het bleek belangrijk dat de leraren zich op bepaald gebied specialiseren ten behoeve van de school. Ondanks dat uit nascholing opgedane kennis niet zozeer systematisch wordt gedeeld, bespreken de leraren wel veel zaken met elkaar om steun en begeleiding bij elkaar te krijgen. Daarnaast zijn de leraren bereid extra tijd aan ouders en leerlingen te besteden, ook al wordt dit zoveel mogelijk beperkt met het oog op efficiënte tijdsbesteding.

Volgens onderzoeksliteratuur hebben excellente scholen te maken met *betrokken ouders en omgeving*. Excellente scholen doen hun best de ouders bij de school te betrekken, zoals blijkt uit de praktijk. De manier waarop dit gebeurt verschilt, maar het gaat er altijd om de ontwikkeling van de leerlingen te bevorderen door een goede relatie te hebben met de ouders. Daarvoor wordt er vooral veel en op meerdere manieren met de ouders gecommuniceerd. Wel hebben sommige leraren soms moeite de ouders te begrijpen en hun mening te accepteren. Wat verder opvalt, is dat de omgeving van een excellente school vaak erg betrokken is. Het hangt van de gemeenschap af op welke manier dit gebeurt, maar een excellente school staat er open voor.

Veel van de in de literatuur gevonden kenmerken van excellente basisscholen en hun specifieke aspecten zijn in de praktijk terug gevonden op de Nederlandse excellente basisscholen. De kenmerken ‘sterk leiderschap’, ‘betrokken ouders en omgeving’, ‘positieve schoolcultuur’ en ‘uitvoeren van evaluaties’ kwamen het sterkst in de praktijk naar voren. In verband met de geringe grootte van de onderzoeksgroep moet echter in acht worden genomen dat het moeilijk is vast te stellen of bepaalde aspecten, ook werkelijk onderscheidend zijn voor de gehele populatie.

5.2 Excellentie meten middels indicatoren

Veel van deze kenmerken en de daaronder vallende aspecten zijn op scholen te onderscheiden met behulp van de indicatoren van het Inspectie van het Onderwijs. De indicatoren van de Inspectie van het Onderwijs zijn echter niet tot nauwelijks toereikend om kenmerken zoals ‘uitvoeren van evaluaties’, ‘sterk leiderschap’ en ‘professionele en positief ingestelde leraren’ te beoordelen. Excellente basisscholen lijken zich van andere basisscholen te onderscheiden door op uitgebreide en betrouwbare wijze te evalueren, een schoolleider te hebben die zich inzet en goed communiceert, en door veel aandacht te besteden aan de professionalisering van de leraren. Dit zijn echter zaken waarover de Inspectie van het Onderwijs besloten heeft niet te controleren, ofwel die moeilijk door hen te controleren zijn.

Zaken waarop de Inspectie het onderwijs wel beoordeelt, maar die daarentegen niet uit onderzoeksliteratuur naar voren kwamen, zijn de domeinen ‘didactisch handelen van de leraren’ en ‘zorg en begeleiding van zorgleerlingen’. Uit het onderzoek van Scheerens et al. (2005) is gebleken dat deze zaken wel invloed hebben op de kwaliteit van het onderwijs. Ook uit het veldonderzoek komt sterk naar voren dat deze zaken invloed hebben gehad op het bereiken van excellente onderwijskwaliteit. De schoolleiders zowel als de leraren lijken van mening dat zonder deze factoren geen excellente kwaliteit bereikt kan worden. Verder menen zij zelf dat ze hun excellente kwaliteit voornamelijk te danken hebben aan de wijze waarop deze zaken in hun onderwijs zijn ingevuld.

6. Discussie

Uit de aan dit onderzoek voorafgaande literatuurstudie zijn zes kenmerken van excellent basisonderwijs naar voren gekomen. Ondanks dat deze grotendeels worden onderschreven door de respondenten uit het veldonderzoek, kan men zich om drie redenen afvragen in hoeverre deze zes kenmerken voldoende dekkend zijn om excellent onderwijs te beschrijven. In de eerste plaats valt op dat er weinig wetenschappelijke onderzoeksliteratuur is, die zich specifiek richt op de factoren die bij excellente basisscholen in sterkere mate aanwezig lijken dan bij andere scholen. Er is weliswaar voldoende onderzoek gedaan naar de invloed van afzonderlijke factoren op de kwaliteit van het onderwijs. Ik doel hierbij op het onderwijseffectiviteitonderzoek, zoals dat van Scheerens et al. (2005). Maar waar het bij deze studie om draaide was het onderscheiden van die succesfactoren die van toepassing zijn op excellente basisscholen.

In de tweede plaats valt op dat in het geraadpleegde onderzoek naar excellente scholen veelal wordt gerapporteerd over kleine steekproeven. Het gaat daarbij om de studies van Craig et al. (2005), Hair, Kraft & Allen (2001), Just for the Kids (2001) en Kannapel & Clements (2005), waarvoor onderzoekspopulaties van slechts 6 tot 17 excellente basisscholen zijn gebruikt.

In de derde plaats beperkt het geraadpleegde onderzoek zich vooral tot de Verenigde Staten, waar naar verhouding veel onderzoek is gedaan naar basisscholen met excellente kwaliteit. Dit betekent dat er niet zonder meer aangenomen mag worden dat de kenmerken van excellent onderwijs, die in deze studies worden beschreven, ook zonder meer van toepassing zijn op Nederlandse excellente basisscholen. Het veldonderzoek was bedoeld om te achterhalen of deze kenmerken ook als onderscheidend werden ervaren door Nederlandse excellente basisscholen. Dit bleek grotendeels het geval te zijn, wat de resultaten uit de literatuurstudie onderschrijft.

Bij de resultaten uit het veldonderzoek kan men zich afvragen in hoeverre deze representatief zijn voor de gehele populatie. Aangezien slechts twee scholen en in totaal slechts 19 respondenten zijn onderzocht, zijn de gevonden resultaten waarschijnlijk niet generaliseerbaar. Bij excellente basisscholen in andere steden, met andere leerlingenaantallen, enzovoorts, waren eventueel enigszins afwijkende resultaten gevonden. Daarom moeten de resultaten uit het veldonderzoek gezien worden als een indicatie van de mate waarin en de wijze waarop de kenmerken uit de literatuurstudie in de praktijk voorkomen. Voor vervolgonderzoek is het daarom aan te bevelen de kenmerken van meerdere verschillende excellente basisscholen te onderzoeken. Daaruit zouden betrouwbare conclusies getrokken kunnen worden, waardoor er een goed beeld van de succesfactoren van Nederlandse excellente basisscholen zou kunnen ontstaan.

Wat betreft de kenmerken van excellente scholen vallen er twee in het literatuuronderzoek op: didactisch handelen en zorg en begeleiding van zorgleerlingen. Over zorg en begeleiding werd nergens gerapporteerd en over didactiek slechts in beperkte mate. Uitzonderingen zijn het onderzoek van Craig et al. (2005), Just for the Kids (2001) en Kannapel & Clements (2005). De laatsten toonden aan dat er op excellente basisscholen aandacht wordt besteed aan verschillende werkvormen. Verder bleek daaruit dat de leerlingen op excellente basisscholen worden geprikkeld actief te werken en leren. Gezien het belang van het didactisch handelen van de leraar en de leerlingzorg voor de kwaliteit van het onderwijs kan men zich afvragen hoe het komt dat deze kenmerken geen rol speelde in het geraadpleegde onderzoek. De Inspectie van het Onderwijs beoordeelt de kwaliteit van het onderwijs in ieder geval wel mede aan de hand van deze kenmerken (Inspectie van het Onderwijs, 2005). Zoals blijkt uit onderzoek van Scheerens et al. (2005) worden deze domeinen terecht door de Inspectie onderzocht. Veel van de indicatoren van de Inspectie van het Onderwijs zijn volgens hen namelijk vergelijkbaar met variabelen die naar voren komen in wetenschappelijk onderzoek over school- en instructie-effectiviteit. Uit dat onderzoek komt naar voren dat een aantal aspecten van de inspectiedomeinen 'didactisch handelen' en 'zorg en begeleiding' in wetenschappelijk onderzoek als zijnde aspecten van school- en instructie-effectiviteit worden aangewezen. Dit wil zeggen dat die aspecten positief significant overeenkwamen met de aspecten die uit de gebruikte studies naar voren kwamen, en daardoor invloed blijken te hebben op de onderwijskwaliteit.

Ook de resultaten uit het veldonderzoek lijken erop te wijzen dat het didactisch handelen van de leraren en de zorg en begeleiding van zorgleerlingen invloed hebben op de bereikte excellente kwaliteit van de scholen in de onderzoeksgroep. De schoolleiders en leraren zijn van mening dat dit juist zaken zijn waaraan zij veel aandacht besteden. Ook de inspectierapporten die deze scholen ontvangen hebben, onderschrijven de goede kwaliteit van de scholen op deze domeinen. Er kan dus worden aangenomen dat deze zaken van invloed zijn op de kwaliteit van het onderwijs. Om werkelijk te kunnen stellen dat deze ook van invloed zijn op het bereiken van excellente kwaliteit zou er meer onderzoek nodig zijn.

Dit onderzoek vormt, gezien bovengenoemde, slechts een indicatie van de toereikendheid van de inspectie-indicatoren voor het onderscheiden van excellente basisscholen. De Inspectie van het Onderwijs kan dit onderzoek gebruiken om verder te onderzoeken welke kenmerken onderscheidend zijn voor Nederlandse excellente basisscholen en in hoeverre zij deze kunnen meten middels de indicatoren. Aan de hand daarvan kan dan een norm worden opgesteld over excellent basisonderwijs en kan het toezichtkader eventueel worden aangepast om deze scholen beter te kunnen onderscheiden.

7. Referenties

Craig, J., Butler, A., Cairo, L. III, Wood, C., Gilchrist, C., Holloway, J., Williams, S., & Moats, S. (2005, December). *A Case Study of Six High-Performing Schools in Tennessee*. Charleston, WV: Appalachia Educational Laboratory (AEL). (ERIC Document Reproduction Service No. ED489122)

Hair, D., Kraft, B., & Allen, A. (2001, June 30). *National Staff Development Council Project ADVANCE Mini-Grant. Louisiana Staff Development Council's End of Grant Report*. Oxford, OH.: National Staff Development Council

Henderson, A. T., & Mapp, K. L. (2002). *A New Wave of Evidence: The Impact of School, Family, and Community Connections on Student Achievement*. Austin, TX: Southwest Educational Development Lab. (ERIC Document Reproduction Service No. ED474521)

Hoogstraten, J. (2004). *De machteloze onderzoeker. Voetangels en klemmen van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*. Amsterdam: Uitgeverij Boom

Inspectie van het Onderwijs (2005, Septembre). *Toezichtkader Primair Onderwijs 2005*. Rijswijk: Den Haag Offset

Janssens, F. J. G. (2006, February). *De onderwijsinspectie komt op bezoek*. Alphen aan de Rijn, Kluwer b.v.

Just for the Kids. (2001). *Promising practices: how high-performing schools in Texas get results*. Austin, TX.: Just for the Kids. (ERIC Document Reproduction Service No. ED463360)

Kannapel, P. J., & Clements, S. K. (2005, February). *Inside the Black Box of High-Performing High-Poverty Schools*. Lexington, Kentucky: Prichard Committee for Academic Excellence

McGee, G. W. (2003). *Closing Illinois' achievement GAP: lessons from the 'Golden Spike' high poverty high performing schools*. Chicago, IL.: Annual Meeting of the American Educational Research Association, April 21-25, 2003. (ERIC Document Reproduction Service No. ED478485)

Reeves, D. B. (2003). *High Performance in High Poverty Schools: 90/90/90 and Beyond*. Englewood, CO.: Centre for Performance Assessment

Scheerens, J., Seidel, T., Witziers, B., Hendriks, M., & Doornekamp, G. (2005). *Positioning and validating the supervision framework*. Enschede: Universiteit Twente

Swanborn, P. G. (2002). *Basisboek sociaal onderzoek*. Amsterdam: Uitgeverij Boom

Williams, T., Kirst, M., Haertel, E., et al. (2005). *Similar Students, Different Results: Why Do Some Schools Do Better? A large-scale survey of California elementary schools serving low-income students*. Mountain View, CA: EdSource. (ERIC Document Reproduction Service No. ED491868)

Bijlage 1

Vragenlijst

De volgende pagina's (p. 32 - 38) bevatten de vragenlijst die voor de leraren is opgesteld.

Geachte heer/mevrouw,

Deze vragenlijst is onderdeel van een onderzoek naar excellente basisscholen. Dit onderzoek vindt plaats in opdracht van de Universiteit Twente te Enschede en de Inspectie van het Onderwijs te Utrecht. Het uitvoeren van dit onderzoek vormt mijn bachelorafstudeeropdracht. Ik ben op het moment bezig met mijn derde jaar van de opleiding Educational Design, Management & Media aan de Universiteit Twente, dat afgesloten moet worden met een afstudeeropdracht. In het kader van mijn onderzoek naar excellente basisscholen heb ik een aantal basisscholen geselecteerd die bijzonder goed blijken te presteren. Aan de hand van inspectierapporten en de kwaliteitskaart op de website van de Inspectie van het Onderwijs heb ik ook uw school geselecteerd om aan dit onderzoek deel te nemen.

Het is van belang dat u onderstaande vragenlijst naar waarheid invult. U kunt de vragenlijst anoniem inleveren. Voor het inleveren van de ingevulde vragenlijst is een envelop bijgesloten. Tijdens mijn bezoek aan uw school zal ik de enveloppen weer mee nemen.

Onderstaande vragenlijst is opgedeeld aan de hand van zeven onderwerpen, namelijk:

- schoolcultuur
- evalueren van het onderwijs
- curriculum en instructie
- leiderschap
- docenten
- ouders en omgeving
- kenmerken van excellent onderwijs.

Bij elk van deze onderwerpen worden een aantal stellingen gegeven. Bij elk van deze stellingen dient u aan te geven in hoeverre deze waar is door het bolletje onder de juiste waarheidsgraad in te kleuren. Hieronder volgt een voorbeeld:

Dit onderzoek gaat over excellente basisscholen.

<i>Helemaal waar</i>	<i>Enigszins waar</i>	<i>Enigszins onwaar</i>	<i>Helemaal onwaar</i>
●	○	○	○

Alle stellingen dienen te worden beantwoord. Bij het laatste onderdeel ‘excellente kenmerken’ volgen nog twee open vragen. Deze zijn erg kort en eenvoudig te beantwoorden. Het beantwoorden van de totale vragenlijst zal ongeveer 25 minuten in beslag nemen. Let op: zowel de voor- als achterzijden van de bladzijden bevatten stellingen.

Ik wil u alvast bedanken voor uw medewerking. Succes met het beantwoorden van de stellingen.

Met vriendelijke groet,
Marije Essink

	Helemaal waar	Enigszins waar	Enigszins onwaar	Helemaal onwaar
1. <u>Schoolcultuur</u> -----				
1.1) Ik denk er bij alle beslissingen die ik op school neem over na of de leerlingen er wel profijt van hebben.	☐	☐	☐	☐
1.2) Er wordt hier op school van elke leerling verwacht dat deze goede resultaten kan bereiken.	☐	☐	☐	☐
1.3) Ik voel me verantwoordelijk om de beste prestaties uit elke leerling te halen.	☐	☐	☐	☐
1.4) Ik probeer elke leerling hetzelfde resultaat te laten bereiken.	☐	☐	☐	☐
1.5) Als een leerling geen goede prestaties behaalt vraag ik me af wat ik zelf fout doe.	☐	☐	☐	☐
1.6) Er heerst hier op school een prettige warme sfeer.	☐	☐	☐	☐
1.7) De sfeer hier op school moedigt aan tot leren.	☐	☐	☐	☐
1.8) De leerlingen voelen zich soms onveilig hier op school.	☐	☐	☐	☐
1.9) De leerlingen gedragen zich fatsoenlijk.	☐	☐	☐	☐
1.10) De leerlingen hebben weinig respect voor elkaar.	☐	☐	☐	☐
1.11) De leerlingen hebben weinig respect voor het schoolpersoneel.	☐	☐	☐	☐
1.12) De docenten stimuleren een respectvolle houding.	☐	☐	☐	☐
1.13) De docenten zien er samen op toe dat de houding van de leerlingen naar behoren is.	☐	☐	☐	☐
2. <u>Evalueren van het onderwijs</u> -----				
2.1) Er worden alleen landelijk genormeerde toetsen gegeven op school.	☐	☐	☐	☐
2.2) Er worden meerdere vormen van evaluatie gebruikt op school, zoals verschillende soorten toetsen voor verschillende vakken, observaties in de klas en gesprekken met leerlingen en ouders.	☐	☐	☐	☐
2.3) De prestaties van de leerlingen worden met regelmaat geëvalueerd.	☐	☐	☐	☐
2.4) Naar mijn mening zouden er meer evaluaties uitgevoerd kunnen worden om de prestaties van de leerlingen goed te kunnen meten.	☐	☐	☐	☐

	Helemaal Waar	Enigszins waar	Enigszins onwaar	Helemaal onwaar
2.5) De prestaties van de leerlingen worden onvoldoende vaak geëvalueerd om mijn instructie er goed op aan te kunnen passen.	☐	☐	☐	☐
2.6) Ik ben op de hoogte van de toetsen die mijn collega's van dezelfde bouw geven.	☐	☐	☐	☐
2.7) Ik ben op de hoogte van de andere vormen van evaluatie die mijn collega's van dezelfde bouw uitvoeren.	☐	☐	☐	☐
2.8) Ik bespreek de resultaten van toetsen die ik geef niet met mijn collega's.	☐	☐	☐	☐
2.9) Ik bespreek de resultaten van anderen vormen van evaluaties die ik uitvoer niet met mijn collega's.	☐	☐	☐	☐

3. Curriculum en instructie -----

3.1) Er zijn hier op school voor elk leerjaar doelen vastgesteld die in het jaar behaald moeten worden.	☐	☐	☐	☐
3.2) Ik heb moeite om ervoor te zorgen dat deze doelen binnen het jaar behaald worden.	☐	☐	☐	☐
3.3) Doordat de doelen niet altijd worden behaald, sluiten de leerjaren soms slecht op elkaar aan.	☐	☐	☐	☐
3.4) Ik ben goed op de hoogte van waar mijn collega's mee bezig zijn in de les.	☐	☐	☐	☐
3.5) Ik heb er moeite mee mijn instructie op sommige leerlingen aan te passen.	☐	☐	☐	☐
3.6) Ik heb geen tijd om speciale aandacht en speciale instructie aan individuele leerlingen te geven, die het eigenlijk wel nodig hebben.	☐	☐	☐	☐
3.7) Ik heb het idee dat ik al mijn leerlingen goed bereik met mijn instructiestrategieën.	☐	☐	☐	☐
3.8) Ik zou wel andere instructiestrategieën kunnen gebruiken om nog meer leerlingen op een bij hen passende manier te bereiken.	☐	☐	☐	☐
3.9) De instructiestrategieën die ik gebruik lijken de leerlingen voldoende te stimuleren vragen te stellen en zelf na te denken.	☐	☐	☐	☐
3.10) Ik pas zoveel mogelijk verschillende werkvormen toe, zoals de leerlingen in groepjes laten werken en ze zelfstandig te laten werken, in plaats van slechts klassikaal lesgeven.	☐	☐	☐	☐
3.11) Ik bied de leerlingen de mogelijkheid zelf mee te beslissen over hoe ze leren.	☐	☐	☐	☐

	Helemaal Waar	Enigszins waar	Enigszins onwaar	Helemaal onwaar
3.12) Ik bied de leerlingen de mogelijkheid zelf mee te beslissen over wat ze leren.	☐	☐	☐	☐
3.13) Meer dan bij andere vakken, let ik er bij rekenen en taal op of de leerlingen goed presteren.	☐	☐	☐	☐
3.14) Er raakt vaak lestijd verloren.	☐	☐	☐	☐
3.15) Het helpen van moeilijk lerende leerlingen gaat wel eens ten koste van de leertijd van de andere leerlingen.	☐	☐	☐	☐
3.16) Er is geen speciaal programma of speciaal personeel aanwezig om met moeilijk lerende leerlingen te werken.	☐	☐	☐	☐
3.17) De school organiseert buiten lestijd activiteiten voor de leerlingen.	☐	☐	☐	☐

4. Leiderschap -----

4.1) De directeur is goed op de hoogte van de theorieën over onderwijs en onderwijs- vernieuwingen.	☐	☐	☐	☐
4.2) De directeur is goed op de hoogte van alles wat er op school gebeurt.	☐	☐	☐	☐
4.3) De directeur controleert de gang van zaken door observaties in de klas.	☐	☐	☐	☐
4.4) De directeur geeft zelf het goede voorbeeld door een positieve uitstraling te geven.	☐	☐	☐	☐
4.5) Het personeel vertrouwt en respecteert de directeur.	☐	☐	☐	☐
4.6) De directeur behandelt het personeel met vertrouwen en respect.	☐	☐	☐	☐
4.7) De docenten worden niet gecontroleerd door de directeur.	☐	☐	☐	☐
4.8) Er is regelmatig overleg tussen de directeur en het personeel.	☐	☐	☐	☐
4.9) Om optimaal te kunnen functioneren, zou het personeel vaker bij elkaar moeten komen.	☐	☐	☐	☐
4.10) De besluiten op school worden door de directeur in samenwerking met de docenten genomen.	☐	☐	☐	☐
4.11) De docenten kunnen weinig nuttige input bieden bij het nemen van beslissingen.	☐	☐	☐	☐
4.12) Ik heb het idee dat ik niet genoeg betrokken wordt bij beslissingen, waaraan ik volgens mij een belangrijke bijdrage kan leveren.	☐	☐	☐	☐

	Helemaal Waar	Enigszins waar	Enigszins onwaar	Helemaal onwaar
5. Docenten -----				
5.1) Alle docenten zijn constant bezig zich professioneel te ontwikkelen.	☐	☐	☐	☐
5.2) Er worden verschillende manieren van professionele ontwikkeling aangegrepen (zoals workshops, reflectie, bezoeken van andere scholen, coaching, enz.)	☐	☐	☐	☐
5.3) Ik zou me wel op meer manieren willen ontwikkelen, maar de mogelijkheid daartoe is er niet.	☐	☐	☐	☐
5.4) De opgedane kennis over professionele ontwikkeling wordt systematisch met de andere docenten gedeeld.	☐	☐	☐	☐
5.5) De docenten krijgen alleen de mogelijkheid geboden zich professioneel te ontwikkelen, wanneer zij onvoldoende lijken te presteren.	☐	☐	☐	☐
5.6) Ik ben goed op de hoogte van onderwijsvernieuwingen en probeer mijn professionele kennis up-to-date te houden.	☐	☐	☐	☐
5.7) De relatie met sommige collega's verloopt stroef.	☐	☐	☐	☐
5.8) Van sommige collega's kan ik volgens mij op professioneel gebied weinig leren.	☐	☐	☐	☐
5.9) Mijn collega's en ik delen dezelfde overtuigingen over leren en onderwijzen.	☐	☐	☐	☐
5.10) Mijn collega's en ik bespreken regelmatig zaken met elkaar om elkaar steun en begeleiding te vragen.	☐	☐	☐	☐
5.11) Er worden speciale momenten ingeroosterd om met het personeel bij elkaar te komen, om zaken te bespreken zodat we beter kunnen functioneren.	☐	☐	☐	☐
5.12) Sommige van mijn collega's zijn niet geïnteresseerd in elke individuele leerling.	☐	☐	☐	☐
5.13) Ik spendeer nauwelijks extra tijd aan leerlingen en ouders, buiten mijn werktijden.	☐	☐	☐	☐
5.14) Mijn collega's willen net iets verder gaan in hun betrokkenheid bij de leerlingen en de school, dan de gemiddelde docent.	☐	☐	☐	☐
5.15) Ik wil net iets verder gaan in mijn betrokkenheid bij de leerlingen en de school, dan de gemiddelde docent.	☐	☐	☐	☐

**Helemaal
Waar** **Enigszins
waar** **Enigszins
onwaar** **Helemaal
onwaar**

6. Ouders en omgeving -----

6.1) We doen hier op school bewust ons best om de ouders van de leerlingen bij de school te betrekken.	☐	☐	☐	☐
6.2) Ik kan voor mezelf meerdere manieren opnoemen waarop ik ouders bij de school probeer te betrekken.	☐	☐	☐	☐
6.3) Een vertegenwoordiging van de ouders heeft inspraak in het beleid op school.	☐	☐	☐	☐
6.4) Ik kan niet zeggen dat er een vertrouwensrelatie bestaat tussen mij en de ouders van de leerlingen uit mijn klas.	☐	☐	☐	☐
6.5) De ouders zouden beter geïnformeerd kunnen worden middels schoolgidsen, nieuwsbrieven, huiswerkfolders en gesprekken.	☐	☐	☐	☐
6.6) Ik heb soms moeite de behoeften van de ouders te begrijpen en te accepteren.	☐	☐	☐	☐
6.7) Ik denk dat de prestaties van de leerlingen beter zouden worden als er nog meer contact met de ouders zou zijn.	☐	☐	☐	☐
6.8) De leerlingen maken kennis met voorzieningen uit de omgeving door het bezoeken van/op school langskomen van politie, brandweer, andere scholen (voortgezet en hoger onderwijs), musea, bibliotheek, parken, bedrijven, sportverenigingen, lokale krant, kerken, enz.	☐	☐	☐	☐
6.9) Vaak lopen we als school bij het regelen van het bezoeken van de omgeving tegen het probleem aan, dat de omgeving niet wil meewerken.	☐	☐	☐	☐
6.10) Om de leerlingen echt kennis te laten maken met de omgeving, zouden we vaker bezoeken moeten organiseren.	☐	☐	☐	☐

7. Kenmerken van excellent onderwijs -----

Van bovenstaande stellingen vind ik dat een aantal niet relevant is voor het vaststellen van excellente kwaliteit.	☐	☐	☐	☐
--	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------

Namelijk (graag nummers van stellingen noteren):

**Helemaal
Waar** **Enigszins
waar** **Enigszins
onwaar** **Helemaal
onwaar**

Een aantal onderwerpen die volgens mij invloed hebben gehad op de door ons bereikte
excellente kwaliteit kwamen niet voor in de stellingenlijst.

Namelijk:

Volgens mij heeft het didactisch handelen van de docenten ook invloed op de excellente kwaliteit
van onze school.

Graag toelichting:

Volgens mij heeft de manier waarop wij met zorgleerlingen omgaan ook invloed op de excellente
kwaliteit van onze school.

Graag toelichting:

Bijlage 2

Interviewopzet

Onderstaande vragen zijn opgesteld om tijdens de interviews aan de schoolleiders voor te leggen.

Positieve schoolcultuur

In hoeverre staan bij uw school de prestaties van de leerlingen centraal?

Waaruit blijkt dat?

Wat zijn uw verwachtingen voor de leerlingen?

Zou u die als hoger dan standaard bestempelen?

Wat zijn uw verwachtingen voor het personeel?

Zou u die als hoger dan standaard bestempelen?

Is er iets vastgelegd over gewenste houding en gedrag van de leerlingen?

Zou u mij daar een exemplaar van kunnen geven?

Hoe zien u en het team erop toe dat de houding en het gedrag van de leerlingen naar behoren zijn?

Uitvoeren van evaluaties

Voert u met regelmaat evaluaties van de prestaties van de leerlingen uit (in de vorm van landelijk genormeerde of andere toetsen, observaties, gesprekken met docenten, leerlingen en ouders)?

Wat is de regelmaat waarmee dit gebeurt?

Welke vormen van evaluatie worden het meest gebruikt?

Wordt de vorm van evaluatie en het moment van evaluatie door de school of door de docenten zelf bepaald?

Bespreken de docenten de resultaten met u en met elkaar?

Gebeurt dit op een systematische manier?

Gestandaardiseerde en aangepaste curricula en instructie

Wat is er vanuit de school vastgelegd over het curriculum en de instructie en wat bepalen de docenten zelf?

Is er bespreking of controle om ervoor te zorgen dat de eigen inbreng van docenten bij de school past?

Is er een beleid om zo weinig mogelijk leertijd te verliezen?

Sterk leiderschap

In hoeverre voelt u zich verantwoordelijk voor de lessen en het leerproces van zowel de leerlingen als de docenten?

Houdt u hier ook toezicht op?

Op welke manier combineert u uw verantwoordelijkheid als toezichthouder op het onderwijs van uw school en het met respect en vertrouwen behandelen van de docenten?

Op welke manier worden de docenten betrokken bij beslissingen die op school gemaakt worden?

Professionele en positief ingestelde leraren

Wat doen de docenten aan professionele ontwikkeling?

In hoeverre wordt dit door de school bepaald?

Hoe vaak/veel zijn docenten bezig met professionele ontwikkeling?

Leren de docenten van elkaar?

Op wat voor manier gebeurt dit (systematisch of niet)?

In hoeverre werken de docenten daarnaast samen (door middel van besprekingen, begeleiding, enz.)?
Gebeurt het wel dat docenten extra tijd in de school, leerlingen of ouders steken buiten lestijd?
Wanneer gebeurt dit?

Betrokken ouders en omgeving

In hoeverre zijn de ouders van de leerlingen betrokken bij de school?

Op welke manier wordt er door de school aan betrokkenheid van de ouders gewerkt?

In hoeverre is de omgeving van de school bij de school betrokken?

Op welke manier wordt er door de school aan betrokkenheid van de omgeving gewerkt?

Ondervonden invloeden op de onderwijskwaliteit

Welke van de besproken onderwerpen hebben volgens u de meeste invloed gehad op het bereiken van een excellente kwaliteit van het door uw school geboden onderwijs.

Hoe komt dat?

Zijn er ook zaken besproken die volgens u niet veel te maken hebben met het bereiken van excellente kwaliteit?

Welke en waarom denkt u dat?

Zijn er volgens u andere zaken die invloed hebben op de door uw school bereikte excellente kwaliteit, die we niet besproken hebben?

Welke en waarom denkt u dat?